

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

● “Τό ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων κατά τούς ἱερούς κανόνας”

ὑπό Καθηγητοῦ Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ

I. Τό ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς εἰς τόν διάλογον διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.

Τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς ὀρθοδόξων κληρικῶν καί λαϊκῶν εἰς προσευχάς μετά τῶν ἑτεροδόξων εἶναι ἀναπόφευκτος συνέπεια τῆς ἐπισήμου ἀποφάσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νά συμμετέχη δι' ἐκπροσώπων τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τά θεσμικά ὄργανα καί τās δραστηριότητας τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς κινήσεως διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν. Ἡ συμμετοχή αὐτή ἀπεφασίσθη τῇ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, μετά μακράς διαβουλεύσεως καί ὑπό συγκεκριμένους ὅρους, διά τήν ἐξυπηρέτησιν προφανῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν, αἱ ὁποῖαι καθίσταντο συνεχῶς ἐντονώτεροι ἐκ τῆς συστηματικῆς ἢ καί βιαίας ἀμφισβητήσεως τοῦ θεσμικοῦ ρόλου ἢ τῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον ὑπό τῆς ἐκκοσμικευμένης ἰδεολογίας, ἀλλά καί ὑπό τῆς δυναστικῆς κρατικῆς ἐξουσίας εἰς τόν χριστιανικόν κυρίως κόσμον. Αἱ περίφημοι *Ἐγκύκλιοι ἐπιστολαί* τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' (1902, 1904) ἔκρουσαν τόν κώδωνα τοῦ κινδύνου καί προέτειναν τήν προώθησιν τῆς ἰδέας ἐνός *ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου* μεταξύ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν διά τήν κοινήν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐπερχομένης λαίλαπος, καίτοι συνεπήγετο ἀφ' ἐνός μὲν τήν ἐκτόνωσιν τῶν τραυματικῶν ἐμπειριῶν τοῦ ὁμολογιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος (*παπική Οὐνία, Προτεσταντικός Μισσιοναρισμός*), ἀφ' ἑτέρου δέ τήν ἐνθάρρυνσιν τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου διά τήν μελέτην τῶν προοπτικῶν συνεργασίας ἢ καί ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Δυστυχῶς, αἱ ἐπαχθεῖς συνέπειαι τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου (1914-1918) καί πολλῶ μᾶλλον τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου (1939-1945) ἐδικαίωσαν μὲν τήν ἀγωνίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἀλλά δέν ἀπέτρεψαν καί τās τραγικὰς συνεπείας αὐτῶν κυρίως διά τās Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, διό καί ἡ θεσμική συνεργασία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν κατέστη πλέον ἐπιτακτικωτέρα διά τήν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀπειλῆς.

Ἡ συμμετοχή λοιπόν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τήν ἴδρυσιν (1948) τοῦ *Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν* (Π.Σ.Ε.) ὡς ἐνός θεσμικοῦ ὄργανου διά τόν συντονισμόν τῆς συνεργασίας τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν ἐνώπιον τῆς κοινῆς πλέον ἀπειλῆς δι' ὀλόκληρον τόν χριστιανικόν κόσμον ἦτο ὄχι μόνον ὀφειλετική, ἀλλά καί διορατική πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διά τήν ὑποστήριξιν τῶν ἐμπεριστάτων

Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο συνάγεται ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἀρχικῆς ἀρνητικῆς στάσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἀλλά καί ἐκ τῆς ἀμέσου ἀντιδράσεως (1949) τῆς Σοβιετικῆς κυβερνήσεως διά τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ὑπό κομμουνιστικά καθεστῶτα Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἐξουδετέρωσιν ἢ ἔστω ἀποδυνάμωσιν τῆς ἐντεινομένης πολεμικῆς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως διά τὴν ὑπὸ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως *συστηματικὴν καὶ βιαίαν παραβίασιν τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας*. Οὕτως, ἐμελετήθη εἰς βάθος καὶ τελικῶς ἐπετράπη πρὸς ἀμεσώτερα ἐξυπηρέτησιν τῆς σκοπιμότητος αὐτῆς ἢ συμμετοχῆ καὶ τῶν ὑπὸ κομμουνιστικά καθεστῶτα Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὄχι μόνον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου συγκληθείσας *Πανορθόδοξους Διασκέψεις* (1961, 1962, 1963, 1968), ἀλλά καὶ εἰς τὸ *Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν* (1961) ὡς τακτικῶν μελῶν αὐτοῦ διά νά περιορίζηται προφανῶς ἐκ τῶν ἔσω ἢ ὀξύτης τῆς ἀντισοβιετικῆς πολεμικῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως. Συνεπῶς, ἡ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διά τὴν ἐπίσημον συμμετοχὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν εἶχε *σαφῆ ἐκκλησιαστικά κίνητρα*, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ εἶχον ἄμεσα θετικά ἀποτελέσματα διά τὸν περιορισμὸν τουλάχιστον τῆς ἀπαραδέκτου καταπιεστικῆς πολιτικῆς τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

Βεβαίως, τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἔθεσε *συγκεκριμένους ἐκκλησιολογικοὺς ὅρους* διά τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ Π.Σ.Ε., οἱ ὁποῖοι περιελήφθησαν εἰς τὸ Καταστατικὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ κατανόησις τῶν ὅρων τούτων ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὰς διαφορετικὰς ἐκκλησιολογικὰς προϋποθέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν προτεσταντικῶν Ὁμολογιῶν, διό καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἀθηναγόρας καθώρισε δι' αὐστηρᾶς πατριαρχικῆς Ἐγκυκλίου (1952) *τὰ ὀρθόδοξα κριτήρια* τῆς συμμετοχῆς, ὡς ταῦτα διεκηρύχθησαν καὶ διά τῆς περιφήμου *Δηλώσεως* τοῦ Τορόντο (1950). Ἐν τούτοις, ἡ ἀλλαγὴ μετὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Νέῳ Δελχί (1961) τῆς διαδικασίας *προετοιμασίας καὶ ἀποδοχῆς τῶν κοινῶν κειμένων* καὶ ἡ κατάργησις τῶν *χωριστῶν Δηλώσεων* τῶν Ὁρθοδόξων προεκάλεσαν συγχύσεις ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἡ ἔμμεσος ἐφαρμογὴ τῆς *ἀρχῆς τῆς πλειονοψηφίας* καὶ εἰς θεολογικά ζητήματα ἦτο ἀπαραδέκτος διά τοὺς ὀρθοδόξους, ἀφ' ἑτέρου δέ διότι αἱ ὀρθόδοξοι προτάσεις συνεφύροντο μετὰ τῶν προτεσταντικῶν προτάσεων διά τῆς *περιεκτικῆς διατυπώσεως* ἢ τῆς *ἀμφισήμου θεολογικῆς ὀρολογίας* τῶν κοινῶν κειμένων. Οὕτως, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συνέχιζον νά καταθέτουν εἰς σοβαρὰ θεολογικά ζητήματα *χωριστὰς θεολογικὰς Δηλώσεις*, καίτοι αὐταὶ δὲν ἐνεσωματοῦντο πλέον εἰς τὰ κείμενα, ἐνῶ ἐζήτουν τὴν ἀναθεώρησιν τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Π.Σ.Ε. (Desiderata Σόφιας 1981). Ἡ Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις (1986) δι' ὁμοφώνου Πανορθόδοξου ἀποφάσεως ἔθεσεν ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διά τὴν συνέχισιν τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν τὴν *ριζικὴν ἀναθεώρησιν* τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Π.Σ.Ε. συμφῶνως πρὸς τὰς ὀρθοδόξους προτάσεις, διό καὶ τὸ ζήτημα ἀνετέθη τελικῶς εἰς

Ειδικήν Επιτροπήν ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ ἐκπροσώπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τοῦ Π.Σ.Ε. Αἱ ὁμόφωνοι προτάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς διά τήν ἐφαρμογήν τῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοφωνίας κατά τήν ἀποδοχήν τῶν κοινῶν κειμένων καί διά τήν καθιέρωσιν αὐστηροτέρων θεολογικῶν καί ἐκκλησιολογικῶν κριτηρίων εἰς τήν ἀποδοχήν τῶν νέων μελῶν ἐνεσωματώθησαν εἰς τό Καταστατικόν δι' ὁμοφώνου ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Porto Alegre (2006) καί διεμόρφωσαν θετικάς προοπτικάς διά τήν αὐτοδύναμον μαρτυρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τόν οἰκουμενικόν διάλογον διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.

Τό ζήτημα ὅμως τῆς κοινῆς προσευχῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων μετά τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὰς οἰκουμενικάς συναντήσεις αὐτῶν, παρέμεινεν εἰς τό περιθώριον τῶν προβλημάτων τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τό Π.Σ.Ε., διότι ἐθεωρεῖτο εὐλόγος συνέπεια τοῦ διαλόγου. Ἐν τούτοις, προεβλήθη μετ' ἰδιαζούσης ἐμφάσεως κυρίως μετά τήν κατάρρευσιν τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ εἰς τούς ὀρθοδόξους λαούς τῆς Ἄν. Εὐρώπης κατά τήν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καί τήν προκλητικὴν ἀνάπτυξιν εἰς αὐτούς τῆς ἀθεμίτου προσηλυτιστικῆς δράσεως τόσον τῆς παπικῆς Οὐνίας, ὅσον καί τῶν προτεσταντῶν Μισσιοναρίων, ἡ ὁποία ἀνέξεσε τὰς πληγὰς τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος καί ἔπληξε καιρίως τήν ἀξιοπιστίαν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως. Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς παραδοσιακῆς πνευματικῆς σχέσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τούς ἐμπεριστάτους ὀρθοδόξους λαούς καί ὁ χαρακτηρισμός τῆς Ἄν. Εὐρώπης ὡς «*terrae missionis*» διά τόν ἐπανευαγγελισμόν τῶν λαῶν προσέφεραν εἰς ὠργανωμένους συντηρητικούς κύκλους ὀρθοδόξων τήν δυνατότητα νά ἀσκῆσουν ὀξυτάτην κριτικὴν ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ὄχι μόνον διά τήν συμμετοχήν εἰς τό Π.Σ.Ε., ἀλλά καί διά τήν συνεργασίαν μετά τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων. Οὕτως, ἡ συμμετοχή εἰς τήν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ἐχαρακτηρίσθη αὐθαιρέτως καί ἐπιπολαίως ὡς «προδοσία» τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι ἦτο δῆθεν εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τήν ὀρθόδοξον κανονικὴν παράδοσιν καί ἐπικίνδυνος διά τό ὀρθόδοξον φρόνημα, διό καί ἡ προσχηματικὴ, χρηστικὴ ἢ καί καταχρηστικὴ ἐπίκλησις τῆς κανονικῆς ἀπαγορεύσεως τῆς «συμπροσευχῆς» τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων, κληρικῶν ἢ λαϊκῶν, μετά τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὰς οἰκουμενικάς συναντήσεις προεβλήθη ὡς ἐπαρκῆς ἀπόδειξις τῆς δῆθεν «προδοσίας» τῆς Ὁρθοδοξίας καί ὡς δικαίωσις τῆς δῆθεν ἀγωνίας τῶν συγκεκριμένων κύκλων.

Ὑπὸ τήν πίεσιν λοιπόν τῆς ἐντεινομένης κριτικῆς καί ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ὠρισμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νά ἐλέγξουν τούς συγκεκριμένους κύκλους ὀρθοδόξων ἢ καί παλαισημερολογιτῶν συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἡ Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ ἐν Θεσσαλονίκῃ (1998), ἡ ὁποία ἀπεφάσισε τήν μὴ συμμετοχήν τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων εἰς οἰκουμενικάς τελετάς, κοινὰς προσευχὰς, λατρευτικάς ἐκδηλώσεις καί ἄλλας θρησκευτικὰς τελετουργίας εἰς τήν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Hagare, ὡς ἐπίσης καί τήν ἀποχήν ἐκ τῶν ψηφοφοριῶν. Οὕτω, καίτοι τό ζήτημα τῆς κοινῆς προσευχῆς δέν ἐτέθη ἐπισήμως εἰς τήν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Hagare, ἡ διπλῆ ἀποχὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων (προσευχαί, ψηφοφο-

ρίαι) κατέστησεν αἰσθητοτέραν τήν κρίσιν εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Π.Σ.Ε., διό καὶ ἀπεφασίσθη ἡ συγκρότησις τῆς *Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς* πρὸς κοινήν ἀξιολόγησιν τῶν ὀρθοδόξων προτάσεων κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἐν Porto Alegre ἐπομένην Γενικὴν Συνέλευσιν. Ἡ Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ, καίτοι συνεζήτησε τὸ ζήτημα τῆς «κοινῆς προσευχῆς», ἀπέφυγε νὰ λάβῃ συγκεκριμένην ἀπόφασιν, προτείνασα τὴν ἀποφυγὴν τόσοσ τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς ὡς «οἰκουμενικῆς προσευχῆς», ὅσον καὶ τῶν προκλητικῶν τύπων αὐτοσχεδίων προσευχῶν, αἱ ὁποῖαι προεκάλουν τὰς εὐλόγους ἀντιδράσεις τῶν ὀρθοδόξων. Ἐν τούτοις προέτεινε τὴν διάκρισιν τῆς «κοινῆς προσευχῆς» εἰς «ὁμολογιακὴν» καὶ «διομολογιακὴν» προσευχὴν διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν χωρὶς ἔμφασιν εἰς τοὺς λειτουργικοὺς τύπους καὶ παρέπεμψε τὸ ζήτημα εἰς περαιτέρω μελέτην. Ὅθεν, ἡ *προσχηματικὴ ἐπίκλησις* τῶν ἀπαγορευόντων τὴν κοινήν προσευχὴν τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἱερῶν κανόνων καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν *διακρίβωσιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας* τοῦ *γράμματος* καὶ τοῦ *πνεύματος* αὐτῶν, ἰδίᾳ δέ τῶν κρισίμων ὄρων διὰ τὸ συγκεκριμένον ζήτημα.

Συνεπῶς, οὐδενός διαφεύγει τὴν προσοχὴν ὅτι ἡ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος συστηματικὴ ἔγερσις τοῦ ζητήματος τῆς κοινῆς προσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τοὺς πολυμερεῖς καὶ τοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς κινήσεως προέκυψε ἐκ τῆς ἀφιλαδέλφου καὶ βιαίας προσηλυτιστικῆς δράσεως τῶν ἑτεροδόξων εἰς βᾶρος τῶν ἐμπεριστάτων ὀρθοδόξων λαῶν. Ἐν τούτοις, ἡ ἀντίθεσις εἶναι προδήλως ἀσυνεπῆς ἀφ' ἑνός μὲν πρὸς τὴν ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας τηρηθεῖσαν ἀνεπιφύλακτον παραδοχὴν ἢ ἀνοχὴν εἰς τὴν καθιερωθεῖσαν πρακτικὴν τῆς συμπροσευχῆς, ἂν μάλιστα ὑπῆρχον πράγματι οἱ ὀψίμως προβαλλόμενοι σοβαροὶ κανονικοὶ λόγοι ἀποφυγῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ πρὸς τὴν διαχρονικὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν διὰ τὰ ὄρια τῆς ποιμαντικῆς ἀξιολογήσεως τῶν κανονικῶν ζητημάτων, ἂν μάλιστα συνειδητοποιηθῇ πληρέστερον ὅτι ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς κοινῆς προσευχῆς ἐπικεντροῦται κυρίως εἰς τὸ Π.Σ.Ε. καὶ ὄχι εἰς τοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους. Ἄν ὅμως ἡ *συμπροσευχὴ* ἢ ἡ *κοινὴ προσευχὴ* μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς καὶ γενικῶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων, ὡς διατείνονται εὐκαίρως ἀκαίρως οἱ αὐτόκλητοι ἀμύντορες τῆς κανονικῆς τάξεως, τότε θά ἔδει ἡ ἀπαγόρευσις νὰ ἰσχύῃ πάντοτε καὶ ἔναντι πάντων τῶν ἑτεροδόξων ὄχι μόνον εἰς τοὺς πολυμερεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους, συμφώνως μάλιστα πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀποδιδομένην χρηστικὴν ἢ καὶ ἐπιπολαίαν ἐρμηνείαν τῶν σχετικῶν ἱερῶν κανόνων. Ἐν τούτοις, ἀνεξαρτήτως τῆς οἰασθήποτε ἀξιολογήσεως τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης προσεγγίσεως τοῦ ζητήματος τῆς συμπροσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, τὸ *ζήτημα τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας* τῶν προβαλλομένων ἱερῶν κανόνων ὑπῆρξε πάντοτε καὶ παραμένει συνεχῶς τὸ *μόνον αὐθεντικόν κριτήριον* διὰ τὴν πρόληψιν ἢ τὴν ἀποτροπὴν ἐπικινδύνων συγχύσεων εἰς τὸ καίριον τοῦτο ζήτημα διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους.

II. Ἡ ἀληθῆς ἔννοια τῶν ἱερῶν κανόνων.

Θεμελιώδης ἀρχή εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ἑνός ἢ πλειόνων ὁμοειδῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι ἀφ' ἑνός μὲν ἢ ἀκριβῆς γραμματικὴ ἐρμηνεία τοῦ παραδοθέντος κειμένου, ἀφ' ἑτέρου δέ ἢ συνεπῆς ἀναφορὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὰ συγκεκριμένα ἐκκλησιαστικά προβλήματα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς, διότι μόνον οὕτω τὸ βούλημα τῶν ἱ. κανόνων ἐκφράζει τὴν ἀρρηκτον ποιμαντικὴν συζυγίαν τῆς προτεινομένης λύσεως μετὰ τοῦ ὑφισταμένου συγκεκριμένου προβλήματος. Οὕτως, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ πρόβλημα τῆς συμπροσευχῆς τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν αἰρετικῶν ἱ. κανόνες δέν δύνανται νά κατανοηθοῦν καί πολλῶ μᾶλλον νά ἐρμηνευθοῦν εἰς τὰς πραγματικὰς διαστάσεις αὐτῶν χωρὶς σαφῆ ἀναφορὰν αὐτῶν εἰς τὰς ἐπικινδύνους διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεις τοῦ Δ' αἰῶνος, ἥτοι εἰς:

Πρῶτον, τὴν μὴ ἀποδοχὴν τοῦ Συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καί κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπέτυχον διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐπίσης ἀρειανοφρόνων αὐτοκρατόρων νά ἀσκοῦν καταλυτικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381) καί νά καταπιέξουν τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους,

Δεύτερον, τὴν διάσπασιν τῶν ἀρειανοφρόνων μετὰ τὸ 341 εἰς ἀντιπάλους ομάδας (ὁμοιοσιανούς, ὁμοίους, ἀνομοίους, πνευματομάχους), αἱ ὁποῖαι ἀνέπτυξαν ἰδίαν ἐκάστη ἱεραρχίαν εἰς τὰς σημαντικώτερας τουλάχιστον πόλεις καί ἀντηγωνίζοντο ἀλλήλας, τῇ προθύμῳ συνδρομῇ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, τόσον διὰ τὴν ἀπομάκρυσιν ἐξ αὐτῶν τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ὅσον καί διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν κυριωτέρων ἱ. ναῶν,

Τρίτον, τὴν παράλληλον συνύπαρξιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καί τὸν ὑπ' αὐτῶν ἔλεγχον τῶν κυριωτέρων ἱ. ναῶν τῆς πόλεως διὰ τὴν τέλεσιν τῆς παραδεδομένης κοινῆς διὰ πάντας θείας λειτουργίας (ὀρθοδόξους, ἀρειανόφρονες), διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἀρειανόφρονες ἀφ' ἑνός μὲν περὶ ὁρίσθησαν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς ἀντιδράσεις τοῦ ὀρθοδόξου ἐνοριακοῦ κλήρου, ἀφ' ἑτέρου δέ ἐπέβαλον τὸν συνεκκλησιασμόν ἐν τῇ αὐτῇ θεία λειτουργίᾳ ὀρθοδόξων καί ἀρειανοφρόνων κληρικῶν, ἐπὶ προφανεῖ βεβαίως συγχύσει τῶν ἀπλῶν ὀρθοδόξων πιστῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος,

Τέταρτον, τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὸ ὠρισμένων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἀνεκτικὴν ἢ καί συμβιβαστικὴν διάθεσιν ἔναντι τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἴτε διότι ἐφοβοῦντο τὰ ἐναντίον αὐτῶν γνωστά σκληρὰ μέτρα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας (ἐκθρόνισις, ἐξορία), εἴτε διότι δέν ἠδύναντο νά κατανοήσουν τὸ θεολογικὸν βάθος τῆς αἰρετικῆς ἐκτροπῆς τῶν ἀρειανοφρόνων, ἢ καί δι' ἀμφοτέρα, ἀνεχομένων προφανῶς τὸν συνεκκλησιασμόν ἢ καί τὴν συλλει-

ουργίαν εἰσέτι τῶν ἀρειανοφρόνων μετά τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεῖα λειτουργία καί ἀντιστρόφως,

Πέμπτον, τήν ἐκμετάλλευσιν ὑπό τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς συμμετοχῆς τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν καί λαϊκῶν εἰς τήν ὑπ' αὐτῶν τελουμένην θεῖαν λειτουργίαν, ἰδίᾳ εἰς περιόδους μακρᾶς ἐξορίας τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, διά νά ὑποστηρίξουν τήν δῆθεν προσχώρησιν αὐτῶν εἰς τήν ἀρειανικήν αἵρεσιν ἢ τουλάχιστον τήν ὑπ' αὐτῶν ἐγκατάλειψιν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, πρὸς ἱκανοποίησιν προφανῶς καί τῶν κεκηρυγμένων πολεμίων αὐτῆς ἀρειανοφρόνων αὐτοκρατόρων (Κωνσταντίου, Οὐάλεντος), καί

Ἑκτον, τήν ἐπιτακτικήν ἀνάγκην ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοκιμασίας τῆς μεταφορᾶς τῶν θεολογικῶν ἀντιθέσεων μεταξύ τῶν ὑπερμάχων καί τῶν πολεμίων τῆς πίστεως τῆς Νικαίας εἰς τόν ἱερόν χώρον τῆς τελετουργίας τοῦ μυστηρίου τῆς θεῖας Εὐχαριστίας, διότι οὕτω προεκαλεῖτο σύγχυσις εἰς τοὺς ἀπλοῦς ὀρθοδόξους πιστούς, ἐπὶ προφανεῖ καί ἐπικινδύνῳ ζημίᾳ τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς πίστεως καί ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης.

Τό κρίσιμον λοιπόν ἐρώτημα *«περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὑπό τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπαγορεύσεως τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν σχισματικῶν, ἐν σχέσει καί πρὸς τήν σημερινήν ἐκκλησιαστικὴν πραγματικότητα»*, ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τήν σύγχρονον *χρηστικήν ἢ καί καταχρηστικήν ἐπίκλησιν ὠρισμένων ἰ. κανόνων*, οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦνται ἀκρίτως ἢ καί ἐπιπολαίως ὑπό ὠρισμένων ἐκκλησιαστικῶν κύκλων διά τήν ἄσκησιν κριτικῆς ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ὑπό τό πρόσχημα μάλιστα τῆς προστασίας τῆς κινδυνευούσης Ὁρθοδοξίας ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τήν Οἰκουμενικήν κίνησιν ἢ καί ἐκ τῶν πρωτοβουλιῶν προωθήσεως ἐποικοδομητικοῦ πνεύματος εἰς τήν λειτουργίαν τῶν διεκκλησιαστικῶν σχέσεων. Οἱ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀναφερόμενοι εἰς τό θέμα ἰ. κανόνες εἶναι πολλοί καί καλύπτουν ἕνα εὐρύ κύκλον ποιμαντικῶν ζητημάτων διά τήν πρόληψιν ἢ τήν ἀποτροπήν παραπλανήσεως ὑπό τῶν ἑτεροδόξων τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν. Εἰδικώτερον ὅμως διά τό συγκεκριμένον ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν σχισματικῶν προβάλλονται ὁ ΜΕ' Ἀποστολικός κανὼν καί ὁ ΛΓ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου (Δ' αἰ.), διό καί ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν θά ἀξιολογηθοῦν καί οἱ ἐμμέσως ἀναφερόμενοι εἰς τό ζήτημα οἱ ὁμοειδεῖς ἰ. κανόνες.

Ὁ ΜΕ' Ἀποστολικός κανὼν ὀρίζει, ὅτι *«Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος αἰρετικοῖς συνευξαμένος μόνον, ἀφορίζεσθω, εἰ δέ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι, καθαιρεῖσθω»*, ἐνῶ ὁ ΛΓ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου ὀρίζει, *«Ὅτι οὐ δεῖ αἰρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι»*. Ὑπό τήν ἐννοίαν αὐτήν, ἡ ὀρθή ἐρμηνεία τῶν ἀνωτέρω ἰ. κανόνων προϋποθέτει τήν ὀρθήν ἐρμηνείαν τοῦ ρήματος *«συνεύχεσθαι»*, διότι ὁ Ἀποστολικός κανὼν διακρίνει τό *«συνεύχεσθαι αἰρετικοῖς»* ἀπό τῆς παροχῆς αὐτοῖς τοῦ δικαιώματος *«ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι»*, συνοδεύει δέ τήν διάκρισιν αὐτήν

διά τῆς διαφοροποιήσεως καί τῆς ποινῆς εἰς ἑκατέραν τῶν δύο περιπτώσεων, ἦτοι τῆς ποινῆς τοῦ ἀφορισμοῦ εἰς τήν πρώτην καί τῆς καθαιρέσεως εἰς τήν δευτέραν περίπτωσιν. Συνεπῶς, τό ρῆμα «συνεύχεσθαι» ἀναφέρεται εἰς δύο διαφορετικάς περιπτώσεις, ἦτοι εἰς τήν ἀπλήν συμπροσευχὴν καί εἰς τήν συλλειτουργίαν, διό καί εἰς τήν δευτέραν περίπτωσιν ἡ προτεινομένη ποινή τῆς καθαιρέσεως εἶναι σαφῶς βαρύτερα. Οὕτως, ὁ ἔγκριτος κανονολόγος Θεόδωρος Βαλσαμών εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ κανόνος, καίτοι ἐκφράζει ἀβάσιμον ὑποκειμενικήν ὑπόθεσιν διά τό βούλημα τοῦ κανόνος, παρατηρεῖ ὀρθῶς τήν πολλαπλήν χρῆσιν τοῦ ρήματος «συνεύχεσθαι», ἡ ὁποία δηλοῦται καί διά τῆς διαφορᾶς τῶν προβλεπομένων ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν: «Ἐρωτήσῃ τις διατί οἱ συνευξάμενοι αἵρετικοῖς ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καί διάκονοι οὐ καθαιροῦνται, ἀλλά μόνον ἀφορίζονται, καθῶς καί ὁ συνευξάμενος ἀφωρισμένῳ τινί, κατά τόν Ἀποστολικόν Γ' κανόνα: Λύσις: Ἐνταῦθα μὴ εἴπῃς ἐν ναῷ τόν ἐπίσκοπον καί τούς λοιπούς συνευξασθαι μετά αἵρετικῶν (=συλλειτουργία), οἱ τοιοῦτοι γάρ καθαιρεθήσονται κατά τόν ΜΣΤ' κανόνα, καθῶς καί ὁ ἐπιτρέψας αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι. Ἀλλ' ἐκλαβοῦ τό συνευξασθαι εἰς τό ἀπλῶς κοινωνῆσαι καί ἡμερώτερον διατεθῆναι ἐπὶ τῇ εὐχῇ τοῦ αἵρετικοῦ (=συμμετοχὴ εἰς τήν προσευχήν)...». (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα., II, 60).

Ἡ παραπομπή τοῦ ἐγκρίτου κανονολόγου εἰς τούς Γ' καί ΜΣΤ' Ἀποστολικούς κανόνας ἐγένετο πρὸς θεμελίωσιν τῆς προτεινομένης διακρίσεως εἰς τό ρῆμα «συνεύχεσθαι». Ὁ Γ' Ἀποστολικὸς κανὼν ὀρίζει, ὅτι «εἴ τις ἀκοινωνήτω, κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται (=ὄχι ἐν τῷ ναῷ), οὗτος ἀφορίζεσθω», ἐνῶ ὁ συναφῆς ΙΑ' κανὼν ὀρίζει, ὅτι «εἴ τις καθηρημένῳ, κληρικὸς ὢν, κληρικῶ συνεύξηται, καθαιρεῖσθω καί αὐτός». Ὁ ἔγκριτος κανονολόγος Ἰωάννης Ζωναρᾶς εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ Γ' κανόνος παρατηρεῖ, ὅτι «χρὴ οὖν τούτοις (=ἀκοινωνήτοις) μὴ συγκοινωνεῖν τινα, τοῦτο γάρ εἰς καταφρόνησιν τοῦ ἀφορίσαντος ἀφορᾷ ἢ μᾶλλον καί εἰς διαβολὴν ὡς κακῶς ἀφορίσαντος», ἐνῶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών προσθέτει, ὅτι «συνομιλεῖν μετά τοῦ ἀφορισθέντος οὐ κωλύμεθα» (ἐνθ' ἀν., II, 14). Ὁ σχολιασμός τοῦ ΙΑ' κανόνος διευρύνει τόν κύκλον τῶν διακρίσεων τοῦ ρήματος «συνεύχεσθαι», λόγῳ τῶν ὑφισταμένων διαφωνιῶν εἰς τήν κατανόησιν τοῦ βουλήματος τοῦ κανόνος. Οὕτως, ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς παρατηρεῖ, ὅτι «τῶν καθαιρουμένων τινές μὲν μόνῃς ἱερουργίας κωλύονται, οὐ μέντοι καί κοινωνίας ἢ τοῦ συνεκκλησιάζειν, οἱ δέ σύν τῇ καθαιρέσει καί ἀκοινωνητοί εἰσι καί ἀφωρισμένοι». Ἡ γοῦν ὁ κανὼν οὗτος καί καθαιρεθέντος ἐν ταυτῷ καί ἀφορισθέντος νοηθήσεται, καί ὁ συνευξάμενος τούτῳ ὑπὸ καθαιρέσιν ἔσται, ἢ τό συνευξασθαι ἀντί τοῦ συνιερουργῆσαι παραληφθήσεται, κἂν γάρ μὴ καί ἀφωρισμένος ἦν ὁ καθαιρεθείς, ὁ συνιερουργήσας αὐτῷ καθαιρεθήσεται». Περιέργως, ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών δέν ἐκλαμβάνει «τό συνευξασθαι ἀντί τοῦ συνιερουργῆσαι» καί τονίζει ὅτι «τινές τό συνευξασθαι ἐνταῦθα ἀντί τοῦ συνιερουργῆσαι ἐξελάβοντο, οὐ δοκεῖ δέ καί ἐμοί...Ἐμοί δέ κατανοεῖται, ὅτι σκοπὸς τῷ κανόνι ἐνταῦθα ἔστι κολάζεσθαι πάντα κληρικόν συνευξάμενον

ὅπωςδῆποτε κληρικῶ οἰωδήτινι καθαιρεθέντι καί μετά τήν καθαίρεσιν ἐνεργήσαντι ἱερατικόν τι, διά γάρ τοῦτο καί ἡ καθαίρεσις αὐτῷ ἐπάγεται...».

Ἡ διαφωνία λοιπόν τῶν δύο ἐγκρίτων βυζαντινῶν κανονολόγων περί τήν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς λειτουργικῆς χρήσεως τοῦ ῥήματος «συνεύχεσθαι» εἰς τήν ἀπαγόρευσιν τοῦ «συνεύχεσθαι» μετά καθηρημένου ὀρθοδόξου κληρικοῦ καθιστᾶ σαφεστέραν καί τήν ἀληθῆ κανονικήν ἔννοιαν τῆς ἀπογορεύσεως. Τό δῖλημα τοῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ εἶναι ρητορικό, διότι εἶναι προφανές ἐκ τῆς ὅλης δομῆς τοῦ ΙΑ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος ὅτι ὀρθωτέρα εἶναι ἡ ἐπιλογή «τό συνευξασθαι ἀντί τοῦ συνιερουργῆσαι παραληφθήσεται, κἄν γάρ μή καί ἀφωρισμένος ἦν ὁ καθαιρεθείς, ὁ συνιερουργήσας αὐτῷ καθαιρεθήσεται». Ἡ διαφοροποίησις τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος εἰς τήν ἀνωτέρω ἐπιλογήν εἶναι σχολαία, διότι εἰσάγει εἰς τό κείμενον τοῦ κανόνος ἀνύπαρκτον στοιχεῖον περί τοῦ καθηρημένου κληρικοῦ («μετά τήν καθαίρεσιν ἐνεργήσαντος ἱερατικόν τι») διά νά συναγάγη τό ἀβάσιμον ὑποκειμενικό συμπέρασμα, «ὅτι σκοπός τῷ κανόνι ἐνταυθᾶ ἐστι κολάζεσθαι πάντα κληρικόν συνευξάμενον ὅπωςδῆποτε κληρικῶ οἰωδήτινι καθαιρεθέντι», καίτοι ἐγνώριζεν ὅτι τό «συνεύχεσθαι» μετά καθηρημένου κωλύεται γενικῶς μόνον εἰς τήν περίπτωσιν τελέσεως «ἱερατικοῦ τινός», διό καί ὁ μετ' αὐτοῦ συνιερουργήσας κληρικός τιμωρεῖται διά τῆς αὐτῆς ποινῆς καί ἄνευ προηγουμένης τελέσεως ὑπό τοῦ καθηρημένου «ἱερατικοῦ τινός». Οὕτως, ἡ ἀληθῆ ἔννοια τοῦ κανόνος συνδέει τό «συνευξασθαι» πρός τό «συνιερουργεῖν» ἢ «ἐνεργεῖν ἱερατικόν τι» καί ἀποδίδεται πλήρως διά τοῦ περιεκτικοῦ σχολίου τοῦ Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ, ὅτι δηλαδή «ὁ συνευχόμενος, ἦτοι συλλειτουργῶν, καθηρημένῳ καθηρημένος ἔστω καί αὐτός» (Σύνταγμα., II, 15).

Ἡ ἐπικέντρωσις τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ «συνεύχεσθαι» εἰς τήν θεῖαν λειτουργίαν εἶναι εὐνόητος, διότι πᾶσαι αἱ λατρευτικά ἐκδηλώσεις ἦσαν συνηρμοσμένα πρός αὐτήν, ἡ ὁποία κατά τόν Δ΄ αἰῶνα ἦτο ἡ αὐτή διά τούς ὀρθοδόξους καί τούς αἰρετικούς, διό καί οἱ αἰρετικοί ἐπέζαν συνεχῶς τούς ὀρθοδόξους κληρικούς διά *συνεκκλησιασμόν* ἢ καί *συλλειτουργίαν* πρός παραπλάνησιν τῶν ἀπλῶν πιστῶν. Οὕτω, σημαντική εἶναι καί ἡ ἐπὶ κλησις ὑπό τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ ΜΕ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος τοῦ ΜΣΤ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος, ὁ ὁποῖος ὀρίζει, ὅτι «ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αἰρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρεῖσθαι προστάττομεν...». Ἡ ἐπὶ κλησις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἐγένετο πρός ὑποστήριξιν τῆς θέσεως αὐτοῦ, ὅτι «ὁ ἐν ναῷ συνευξάμενος αἰρετικοῖς» καί ἐπιτρέψας αὐτοῖς «ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι» συνελειτούργησεν μετ' αὐτῶν, διό καί ὀρίζεται ἡ ποινή τῆς καθαιρέσεως. Ἐάν λοιπόν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀποδεχθῆ αὐθαιρέτως ἢ συνεργῆσιν εἰς τήν τέλεσιν ὑπό αἰρετικῶν τοῦ Βαπτίσματος ἢ τῆς θείας Εὐχαριστίας (=θυσίας) δι' ὀρθοδόξους πιστούς, κατά προφανῆ περιφρόνησιν τῆς καθιερωμένης κανονικῆς τάξεως, ἐπιβάλλεται ἡ ποινή τῆς καθαιρέσεως, διότι συνελειτούργησεν μετά αἰρετικῶν. Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ κανόνος αὐτοῦ παρατηρεῖ, ὅτι «εἰ δέ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τόν ὑπ' ἐκείνων (αἰρετικῶν) βαπτισθέντα δέξοιτο» ἢ προσαγωγῆν

τινα παρ' ἐκείνων εἰς θυσίαν προσαγομένην λάβοι, καθαιρεθήσεται, ὡς ὑπόνοιαν διδούς ἢ τὰ ὅμοια ἐκείνοις φρονεῖν ἢ τέως μὴ σπεύδειν πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας...» (ἐνθ' ἄν., II, 61). Συνεπῶς, εἶναι εὐνόητον, ὅτι ὁ ΜΕ' καὶ οἱ λοιποὶ σχετικοὶ Ἀποστολικοὶ κανόνες συνδέουν πάντοτε τὸ «συνεῦχεσθαι» πρὸς πράξεις συλλειτουργίας ἢ συνιερουργίας ὀρθοδόξων κληρικῶν μετὰ τῶν αἰρετικῶν, διό καὶ καταδικάζουν οἰανδήποτε τοιαύτην αὐθαίρετον ἐνέργειαν ὀρθοδόξου κληρικοῦ, «ὡς ὑπόνοιαν διδόντος ἢ τὰ ὅμοια ἐκείνοις φρονεῖν ἢ τέως μὴ σπεύδειν πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας».

Πράγματι, οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συλλειτουργίας μετὰ τῶν αἰρετικῶν ἢ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελεσθέντος Βαπτίσματος ἀφ' ἑνός μὲν ἀποδοκιμάζουν πᾶσαν αὐθαίρετον πράξιν τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ ἀναφέρονται εἰς ἐπισήμως κατεγνωσμένους ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικούς καὶ ἐμμένοντας εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀμετανοήτως. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, ὁ ΣΤ' κανὼν τῆς Λαοδικείας ἀπαγορεύει «τοῖς αἰρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἵρέσει», ἡ δέ ἀπαγόρευσις αὐτὴ ἀναφέρεται βεβαίως καὶ εἰς τὴν εἴσοδον αἰρετικῶν εἰς ὀρθόδοξον ναόν, διό καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών τονίζει, ὅτι «σαφῆς ὁ κανὼν, οὐ γὰρ συγχωρεῖ τοῖς αἰρετικοῖς, ἐπιμένουσι τῇ αἵρέσει, συνεκκλησιάζειν μετὰ ὀρθοδόξων» (ἐνθ' ἄν., III, 176). Ἐπομένως, ὁ κανὼν ἀπαγορεύει τὸν συνεκκλησιασμόν τῶν ἐπιμενόντων εἰς τὴν αἵρεσιν αἰρετικῶν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ κανὼν Θ' τῆς Λαοδικείας ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ὀρθοδόξους νὰ καταφεύγουν εἰς *Μαρτύρια* αἰρετικῶν «εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα», ἥτοι διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν τελουμένην λειτουργίαν, ἀλλὰ, κατὰ τὸν Θεόδωρον Βαλσαμῶνα, ὄχι βεβαίως ἂν μεταβοῦν «εἰς σύναξιν αἰρετικῶν χάριν τοῦ καταπτύσαι αὐτῆς» (ἐνθ' ἄν., III, 177-178). Ὁ κανὼν ΛΓ' τῆς Λαοδικείας («Ὅτι οὐ δεῖ αἰρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεῦχεσθαι») ἀπαγορεύει τὸ «συνιερουργεῖν» ἢ «συνεκκλησιάζειν», κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ΜΕ' Ἀποστολικοῦ κανόνος, σχολιάζεται δέ ἐν συνδυασμῶ πρὸς τοὺς κανόνας ΛΑ' καὶ ΛΒ' τῆς αὐτῆς συνόδου. Ὁ κανὼν ΛΑ' ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ὀρθοδόξους «πρὸς πάντας αἰρετικούς ἐπιγαμίας ποιεῖν ἢ διδόναι υἱοὺς ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴ γε ἐπαγγέλοιντο χριστιανοὶ γίνεσθαι (=γενέσθαι)», ἐνῶ ὁ ΛΒ' κανὼν ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ὀρθοδόξους «αἰρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵτινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον ἢ εὐλογίαι» ἐν τῷ πλαισίῳ βεβαίως αἰρετικῶν λειτουργικῶν συνάξεων.

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον ὅτι οἱ ἀνωτέρω κανόνες ἐχρησιμοποίησαν τὸ ῥῆμα «συνεῦχεσθαι» ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ «συλλειτουργεῖν», «συνιερουργεῖν» ἢ «συνεκκλησιάζειν» μετὰ ἐπισήμως κατεγνωσμένων αἰρετικῶν, οἱ ὅποιοι ἐμμένουν πεισιμόνως καὶ ἀδιαλλάκτως εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ἀποδοκιμάζουν δέ αὐθαίρετως ἐνεργείας ὀρθοδόξων κληρικῶν ἢ ἐπιπολαίας πράξεις ὀρθοδόξων πιστῶν. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ «συνεῦχεσθαι» ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ «συλλειτουργεῖν» μετὰ τῶν ἑτεροδόξων εἶναι ἀπόλυτος εἰς τὴν κανονικὴν παράδοσιν καὶ ἐρεῖδεται πλήρως εἰς τὴν ὀρθοδόξον ἐκκλησιολογίαν, καὶ τὴν συνεπῆ ἐκκλησιαστικὴν πράξιν, διότι ἡ συλλειτουργία προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν

πλήρη ἄρσιν τῶν αἰτίων, τὰ ὅποια προεκάλεσαν τήν διακοπήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Τό «*συνεύχεσθαι*» ὅμως ὑπό τήν ἔννοιαν τῆς ἀπλῆς «*παραστάσεως*» εἰς τελετουργίας ἑτεροδόξων ἢ καί ἀπλῆς «*συμμετοχῆς*» εἰς ἐκδηλώσεις κοινῆς προσευχῆς λειτουργικοῦ ἢ μὴ χαρακτηρῶς προϋποθέτει ἀφ' ἑνός μὲν τήν μὴ ἀδιάλλακτον ἐμμονήν αὐτῶν εἰς τὰ προκαλέσαντα τήν διακοπήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας αἷτια, ἀφ' ἑτέρου δέ τήν ἐκπεφρασμένην διάθεσιν αὐτῶν νά συμβάλουν εἰς τήν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις, ἡ συνδρομή τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν βεβαιοῦται μόνον δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως καί ὄχι βεβαίως δι' ὑποκειμενικῶν ἐρμηνειῶν τῆς κανονικῆς παραδόσεως ὑπό μεμονωμένων προσώπων, (κληρικῶν, μοναχῶν ἢ λαϊκῶν), διότι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὀφειλετική μέριμνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας διά τῶν ἀρμοδίων συνοδικῶν ὀργάνων, διό καί ἡ Ἐκκλησία ἐσχετικοποίησε πάντοτε τὰ ὅρια τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τῶν ἀνωτέρω κανόνων εἰς τήν ἐκκλησιαστικὴν πράξιν καί δέν ἀνενέωσε τό κύρος αὐτῶν διά τινος μεταγενεστέρου κανόνος.

Συνεπῶς, ἡ ἀληθῆς ἔννοια τῶν ἀνωτέρω κανόνων ἀναφέρεται εἰς μόνην τήν εὐλογον καί αὐτονόητον ἀπαγόρευσιν τῆς συλλειτουργίας ὀρθοδόξων κληρικῶν μετά τῶν ἑτεροδόξων καί ὄχι βεβαίως εἰς τήν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς πᾶσαν ἄλλην προσευχήν. Ὑπό τήν ἔννοιαν αὐτήν, πάντες οἱ ἔγκριτοι βυζαντινοὶ σχολισταὶ τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν κανόνων, ὡς καί ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης εἰς τό Πηδάλιον, κατὰ τόν σχολιασμόν τοῦ ΜΕ' Ἀποστολικοῦ κανόνος προβάλλουν μετ' ἐμφάσεως τήν συμφωνίαν αὐτῶν πρὸς τόν Θ' κανόνα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου, ὁ ὅποιος ἐκφράζει μετά τῆς μεγίστης δυνατῆς σαφηνείας τήν αὐθεντικὴν ἔννοιαν τῆς ἀπαγορεύσεως ὑπό πάντων τῶν σχετικῶν κανόνων τοῦ «*συνεύχεσθαι*» μετά τῶν αἵρετικῶν καί πολλῶ μᾶλλον μετά τῶν σχισματικῶν: «*Ἐρώτησις θ': Εἰ ὀφείλει κληρικός εὐχεσθαι παρόντων ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἵρετικῶν, ἢ οὐδέν βλάπτει ὅποταν αὐτός ποιῇ τήν εὐχήν, ἢ γουν τήν προσφορὰν; Ἀπόκρισις: Ἐν τῇ θεῖα Ἀναφορᾷ ὁ διάκονος προσφωνεῖ πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ: Οἱ ἀκοινωνῆτοι περιπατήσατε. Οὐκ ὀφείλουσιν οὖν παρεῖναι, εἰ μὴ ἂν ἐπαγγέλωνται μετανοεῖν καί ἐκφεύγειν τήν αἵρεσιν». Ἐπομένως, οἱ ἀρειανοὶ ἢ ἄλλοι αἵρετικοὶ δύνανται νά παρίστανται εἰς τήν ὑπό ὀρθοδόξου κληρικοῦ τελουμένην ὀρθόδοξον θεῖαν λειτουργίαν τουλάχιστον «*μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ*», ἐνῶ, «*ἂν ἐπαγγέλωνται μετανοεῖν καί ἐκφεύγειν τήν αἵρεσιν*» δύνανται νά παραμείνουν καί ἐν τῇ θεῖα Ἀναφορᾷ, ἦτοι εἰς ὀλόκληρον τήν θεῖαν λειτουργίαν, ἀλλ' ὄχι βεβαίως νά γίνουν δεκτοὶ καί εἰς συλλειτουργίαν ἢ εἰς κοινωνίαν. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης, ἐπειδὴ εἶχε τήν γνώμην, ὅτι «*πρέπει τοὺς αἵρετικούς νά μισοῦμεν καί νά ἀποστρεφώμεθα*» καί νά μὴ «*συμπροσευχώμεθα*» μετ' αὐτῶν, δέν ἀποδίδει τήν ὀρθήν ἔννοιαν εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ Θ' κανόνος τοῦ Τιμοθέου, ἐπεκτείνων ἀκρίτως τήν προϋπόθεσιν τῆς μετανοίας τῶν αἵρετικῶν διά τήν συμμετοχὴν αὐτῶν καί εἰς τό πρῶτον εἰσέτι μέρος τῆς θείας λειτουργίας, διό καί ὑποστηρίζει ἀβασίμως τήν γενικὴν ἀπαγόρευσιν, ἦτοι, ὅτι «*ὁ Θ' Τιμοθέου δέν συγχωρεῖ νά στέκωνται**

παρόντες αἵρετικοί ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας, ἔξω μόνον (=ἐκτός) ἄν ὑπόσχονται νά μετανοήσουν καί νά ἀφήσουν τήν αἵρεσιν».

Εἶναι εὐνόητον ὅτι, ὁ ἅγιος Νικόδημος διά τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς παρερμηνεύει ἢ δέν ἀποδίδει τήν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς «Ἀποκρίσεως» τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, διά τῆς ὁποίας παραλληλιζεται ἡ παρουσία «τῶν ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἵρετικῶν» εἰς τήν θείαν λειτουργίαν πρὸς τήν παρουσίαν ἐν αὐτῇ τῶν *κατηχουμένων ἢ τῶν μετανοούντων*, ἥτοι τῶν μὴ ἐχόντων εἰσέτι δικαίωμα κοινωνίας («ἀκοινωνῆτοι»), ὥστε νά δοθῇ πλήρης ἀπάντησις εἰς τήν *διπλῆν ἐρώτησιν*, ἥτοι εἰς τό γενικώτερον ζήτημα τῆς δυνατότητος παρουσίας αἵρετικῶν κατά τήν τέλεσιν τῆς ὀρθοδόξου θείας λειτουργίας καί εἰς τό εἰδικώτερον ζήτημα τῆς παρουσίας αὐτῶν κατά τήν τέλεσιν τοῦ μυστηριακοῦ μέρους τῆς θείας λειτουργίας («*εἰ ὀφείλει κληρικός εὐχέσθαι παρόντων ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἵρετικῶν, ἢ οὐδέν βλάπτει ὁπόταν αὐτός ποιῇ τήν εὐχήν, ἥγουν τήν προσφοράν*»). Ἡ Ἀπόκρισις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας εἰς τό γενικόν ζήτημα τῆς παρουσίας τῶν αἵρετικῶν δίδεται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τήν καθιερωμένην ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν διά τούς «ἀκοινωνήτους» (*κατηχουμένους, μετανοούντας*), ἥτοι ἠδύναντο νά συμμετέχουν μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης, ἐνῶ εἰς τό εἰδικόν ζήτημα τῆς παρουσίας αὐτῶν καί κατά τήν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας τίθεται ὡς ὅρος ὅτι οἱ αἵρετικοί ἠδύναντο νά παραμείνουν καί μετά τόν ἀσπασμόν τῆς ἀγάπης, ἥτοι μέχρι τέλους τῆς θείας λειτουργίας, «*ἄν ἐπαγγέλωνται μετανοεῖν καί ἐκφεύγειν τήν αἵρεσιν*», ὁπότε τοῦτο εἰς «*οὐδέν βλάπτει*». Ὁ τιθέμενος ὁμοίως ὅρος («*ἄν ἐπαγγέλωνται*») ὑποδηλοῖ σαφῶς προηγουμένην συζήτησιν μετά τῶν αἵρετικῶν καί συναίνεσιν εἰς τόν διάλογον διά τήν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τήν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, διότι ἄλλως ἢ διάκρισις θά ἦτο ἀδύνατος. Οὕτω, κατά τήν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ Θ' κανόνος τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, οἱ αἵρετικοί ἠδύναντο νά *συνεκκλησιάζονται* μετά τῶν ὀρθοδόξων κατά τήν τέλεσιν τῆς ὀρθοδόξου θείας λειτουργίας εἰς τό μὲν *πρῶτον μέρος* αὐτῆς καί μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης ἄνευ συγκεκριμένων ὄρων, ἐνῶ εἰς τό *δεύτερον μέρος* καί μετά τόν ἀσπασμόν τῆς ἀγάπης μόνον ὑπὸ τῆς ὅρου τῆς ὑποσχέσεως μεταμελείας διά τήν αἵρετικὴν ἐκτροπὴν αὐτῶν. Ὅθεν, ἄν εἰς «*οὐδέν βλάπτει*» ὁ *συνεκκλησιασμός* ὀρθοδόξων καί αἵρετικῶν κατά τήν θείαν λειτουργίαν, τότε πολλῶ μᾶλλον εἰς «*οὐδέν βλάπτει*» καί ἡ *κοινὴ προσευχὴ* τῶν ὀρθοδόξων μετά τῶν ἑτεροδόξων εἰς τόν σύγχρονον θεολογικόν διάλογον διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.

III. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων.

Εἰς τήν διαχρονικὴν ἐκκλησιαστικὴν πραγματικότητα, ἐπὶ τῇ βάσει καί τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν λεχθέντων, ὁ ΜΕ' Ἀποστολικὸς κανὼν καί ὁ ΛΓ' κανὼν τῆς Λαοδικείας εἶχον πάντοτε ἐφαρμογὴν μόνον διά τήν μὴ συλλειτουργίαν ὀρθοδόξων κληρικῶν μετά τῶν ἑτεροδόξων, διότι αὐτὴ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τήν ὀρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν, ἀλλὰ δέν εἶχον *βεβαίως* ἐφαρμογὴν διά τήν παράστασιν ὀρθοδόξων εἰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις ἑτεροδόξων ἢ ἑτεροδόξων εἰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις ὀρθοδόξων, ὡς ἐπίσης καί εἰς τήν *κοινὴν προσευχὴν*

αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῶν χριστιανῶν εἰς διεκκλησιαστικὰς συναντήσεις διὰ τὴν ἐνότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἄλλωστε, μόνη ἢ συμμετοχὴ τῶν κατηχομένων ἢ καὶ τῶν μετανοούντων ἀρνητῶν τῆς πίστεως (lapsi) κατὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς κατηχήσεως ἢ τῆς μετανοίας αὐτῶν (κανόνες ΙΑ΄, ΙΒ΄, ΙΓ΄, ΙΔ΄ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου κλπ.) ἀρκεῖ πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀνωτέρω, διό καὶ οἱ ἐπικαλούμενοι τὸν ΜΕ΄ Ἀποστολικὸν κανόνα ἀναγκάζονται νὰ χαρακτηρίζουν αὐθαιρέτως ὡς «συλλειτουργίαν» καὶ αὐτὴν εἰσέτι τὴν ἀπλὴν παράστασιν τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν εἰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις ἑτεροδόξων. Ὅθεν, κατὰ τὸν Θ΄ κανόνα τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ἀπόλυτον πάντοτε ἐφαρμογὴν ἔχουν οἱ ἰ. κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) περὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Δονατιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐκφράζουν καὶ τὸ διαχρονικὸν πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου κανονικῆς παραδόσεως διὰ πάντα θεολογικὸν διάλογον μετὰ τῶν ἑτεροδόξων.

Οὕτως, ὁ κανὼν ΕΣΤ΄ ὀρίζει, ὅτι, «μετὰ ταῦτα ψηλαφηθέντων καὶ κατανοηθέντων πάντων, τῶν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρησιμότητι συντρέχειν δοκούντων, ἐπινεύσαντος καὶ ἐνηγήσαντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐπελεξάμεθα ἠπιῶς καὶ εἰρηνικῶς διαπραξασθαι μετὰ τῶν μνημονευθέντων ἀνθρώπων (=Δονατιστῶν), κἄν εἰ τὰ μάλιστα ἐκ τῆς τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἐνώσεως ἀνησυχάστω διχονοία ἀποσχίζωσιν, ἵνα, ὅσον τὸ ἐν ἡμῖν, πᾶσι καθόλου γνωσθῇ τοῖς τῇ ἐκείνων κοινωνία καὶ ἐταιρία σαγηνευθεῖσιν ἀνά πάσας τὰς τῆς Ἀφρικῆς ἐπαρχίας, πῶς ἐλεινῇ πλάνη κατεδέθησαν. Ἴσως, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος (Β΄ Τιμ. 2,25), ἡμῶν ἐν ἡμερότητι συναγόντων τοὺς τὰ διάφορα φρονούντας, δώσει αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν πρὸς τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν...». Ἡ ἀνταπόκρισις ὁμως τῶν Δονατιστῶν εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν προϋπέθετεν ἀφ' ἐνός μὲν ἐποικοδομητικὸν θεολογικὸν διάλογον περὶ τῶν διαπεπιστωμένων θεολογικῶν διαφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ τὴν ἀκύρωσιν εἰς περίπτωσιν συμφωνίας τῆς παλαιᾶς ἀποφάσεως τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένης (251), ἢ ὅποια ἐχαρακτήριζεν ἀνυπόστατον τὸ Βάπτισμα, τὴν Ἰερωσύνην καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια τῶν Δονατιστῶν, διό καὶ ἡ Σύνοδος ἐπέλεξε ἀντὶ τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας διὰ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο, ὁ κανὼν ΝΖ΄ τῆς συνόδου ὀρίζει, «ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους καὶ μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς κείραν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους, πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὴν ἀνά πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαία διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἀναδεχθῆναι τοὺς τοιούτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος, μὴ ὀφείλουν ἐμποδίζεσθαι εἰς τὰς κληρώσεως, ὅπταν τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο... Κἄν εἰ τὰ μάλιστα οὖν καὶ ἡ τῶν αἰρετικῶν προληφθεῖσα τόλμα, τῷ ὀνόματι τῆς ἀληθείας ἐναντιούμενά τινα παραδιδόναι προπετεύεται, ταῦτα ἐπειδὴ ἀπλᾶ εἰσιν...καὶ τὸ ὀφείλον προσάπαξ δίδοσθαι ἐπαναληφθῆναι οὐκ ἔξεστιν,

ἀναθεματιζομένου τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἀναδεχθῶσιν εἰς τὴν μίαν Ἐκκλησίαν, ... ἐν ἧ πάντα τὰ ἀγιάσματα σωτηριωδῶς αἰώνια καὶ ζωτικά παραλαμβάνονται, ἅτινα τοῖς ἐπιμένουσιν ἐν τῇ αἵρέσει μεγάλην τῆς καταδίκης τὴν τιμωρίαν πορίζουσιν, ἵνα, ὅπερ ἦν αὐτοῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀκολουθητέον φωτεινότερον, τοῦτο γένηται αὐτοῖς ἐν τῇ πλάνῃ σκοτεινότερον καὶ πλέον καταδεδικασμένον, ὅπερ τινες ἔφυγον καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς μητρός τὰ εὐθύτατα ἐπιγνόντες, πάντα ἐκεῖνα τὰ ἅγια μυστήρια φίλτρῳ τῆς ἀληθείας ἐπίστευσαν καὶ ὑπεδέξαντο. Τοῖς οὖν τοιούτοις, ὅταν δοκιμὴ χρηστοῦ βίου προσέλθῃ, ἀναμφιβόλως καὶ κληρὸς πρὸς ὑπουργίαν τῶν ἀγίων προσκυρωθήσεται καὶ μάλιστα, ἐν τῇ τῶσάυτῃ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ, οὐδεὶς ὁ μὴ τοῦτο παραχωρῶν...». Οὕτως, ἡ σύνοδος διὰ τοῦ κανόνος ΞΗ' ἐξουσιοδότησε καὶ τοὺς κατὰ τόπον ἐπισκόπους τοὺς ἐκ τῶν Δονατιστῶν προσερχομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κληρικούς, «ἐάν τοῦτο συμβάλλεσθαι τῇ τῶν χριστιανῶν εἰρήνῃ φανεῖν, ἐν ταῖς ἰδίαις τιμαῖς αὐτοὺς ἀναδεχθῆναι, ... ὥστε μηδεμίαν ἐπὶ τούτων τῆς ἐνότητος συντομίαν περιεργάζεσθαι...».

Εἶναι προφανές ὅτι διὰ τῶν συνοδικῶν αὐτῶν ἀποφάσεων προητοιμάζετο ἡ πρότασις ἐνός ἐποικοδομητικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἀφρικῆς καὶ τῶν Δονατιστῶν πρὸς ἄρσιν τῶν προκαλεσάντων τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν αἰτίων. Ὁ κανὼν ἸΒ' τῆς συνόδου καθορίζει τὸν τύπον, τὸν τρόπον καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ διαλόγου: «Συνερχόμεθα ὑμῖν (=Δονατισταῖς), αὐθεντικῶς ἀποσταλέντες ἐκ τῆς ἡμετέρας καθολικῆς συνόδου, ἐπιθυμοῦντες χαρῆσαι περὶ τῆς ὑμετέρας διορθώσεως. Ἐπιστάμεθα γάρ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου εἰπόντος: Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται, ὑπέμνησε δέ καὶ διὰ τοῦ Προφήτου, ὥστε, ἔτι μὴν καὶ τοῖς μὴ βουλομένοις λέγεσθαι ἀδελφοῖς ἡμῶν, λέγειν ἡμᾶς: Ἀδελφοί ἡμῶν ἐστέ. Ταύτην τοίνυν τὴν ἐξ ἀγάπης εἰρηρικῆς ἐρχομένην ἡμετέραν ἀνάμνησιν ἐξουθενῆσαι οὐκ ὀφείλετε, ἵνα εἴαν τί ποτε ἀληθείας ἔχειν ἡμᾶς οἴεσθε, ἀντιλαβέσθαι τούτου μὴ ἀμφιβάλῃτε. Τουτέστιν, ἵνα, εἴαν συναχθεῖσης συνόδου ὑμῶν, ἐπιλέξησθε ἐξ ὑμῶν αὐτῶν τοὺς ὀφείλοντας τό πρᾶγμα ἐμπιστευθῆναι τῆς τοιαύτης ὑμῶν δικαιολογίας, ὅπως καὶ ἡμεῖς δυνηθῶμεν τό αὐτό ποιῆσαι, τουτέστιν, ἵνα ἐκ τῆς ἡμετέρας συνόδου ἐπιλεγῶσιν οἱ ὀφείλοντες μετὰ τῶν ἐξ ὑμῶν ἐπιλεγέντων, ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ καὶ καιρῷ, πᾶν τό τῆς ζητήσεως ἐχόμενον, τό τὴν ὑμετέραν ἀφ' ἡμῶν κοινωνίαν χωρίζον, εἰρηρικῶς ἐξετάσαι καὶ κἂν ὀψέποτε, τῇ βοηθείᾳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τέλος ἡ παλαιὰ δέξηται πλάνη, μὴ ποτε διὰ πείσμα ἀνθρώπων ἀσθενεῖς ψυχαὶ καὶ ἄπειροι λαοὶ ἱεροσύλῳ τινὶ χωρισμῷ ἀπόλωνται. Ἐάν γάρ τοῦτο ἀδελφικῶς καταδέξησθε, εὐχερῶς ἡ ἀλήθεια διαφανήσεται, εἰ δέ τοῦτο ποιῆσαι μὴ θελήσετε, ἡ ἀπιστία ὑμῶν γνωρισθήσεται...». Ἐν τούτοις, οἱ Δονατισταὶ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν εἰρηρικοῦ διαλόγου καὶ προέβησαν εἰς βιαιοπραγίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, διό καὶ ἡ σύνοδος Καρθαγένης ἐζήτησε τὴν παρέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Ὀνωρίου διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Διατάγματος τοῦ Μ. Θεοδοσίου (380) καὶ τὴν ἄσκησιν πιέσεων διὰ νά προσέλθουν εἰς τὸν διάλογον πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς ἐν Β. Ἀφρικῇ Ἐκκλησίας (κανὼν ἸΓ').

Οἱ ἀνωτέρω κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) ἀποσυνδέονται μετὰ δύο ἑκατονταετίας περίπου ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἀρχῆς τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, τὴν ὁποία ἐφήρμοσεν ἡ ἀπόφασις τῆς ὑπὸ τὸν Κυπριανὸν συγκληθείσης ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (251) κατὰ τῶν Δονατιστῶν καὶ τῶν ἄλλων σχισματικῶν. Ἡ ἀρχὴ ὅμως τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, ἡ ὁποία ἐκφράζεται καὶ διὰ τῶν περὶ αἵρετικῶν καὶ σχισματικῶν Ἀποστολικῶν κανόνων, ἐφαρμόζεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν πρόληψιν ἢ ἀποτροπὴν τῆς προσχωρήσεως μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς καινοφανεῖς αἵρέσεις ἢ σχίσματα, ἐνῶ μετὰ τὴν διαμόρφωσιν αὐτῶν ἐνεργοποιεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἵνα μὴ τὸ κακὸν χεῖρον γένηται. Οὕτω, τὸ σχίσμα τῶν Δονατιστῶν ἠδύνατο νὰ ἐκτονωθῇ εὐκολώτερον κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, ἡ ὁποία συνωδεύετο καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων κατὰ τῶν Δονατιστῶν, ἐσκήρυνε καὶ τὴν στάσιν αὐτῶν ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, διό καὶ αἱ ἀνωτέρω ἐπίσημοι ἐκκλησιαστικαὶ προτάσεις δέν εἶχον τὴν ἐπιθυμητὴν ἢ ἔστω τὴν δέουσαν ἀνταπόκρισιν τοῦ ἰσχυροῦ πλέον σχίσματος. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ κατανοεῖται ἢ μὴ ἐπικύρωσις διὰ τινος κανόνος Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς γενικῆς ἀπορρίψεως ὑπὸ τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτοὺς κανόνων τῆς συνόδου τῆς Λαοδικείας τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν. Ἀντιθέτως, ἡ διὰ κανόνων Οἰκουμενικῶν συνόδων κατοχύρωσις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν (κανόνες Ζ' τῆς Β' καὶ ἸΕ' τῆς Πενθέκτης), καίτοι δέν κατήργει τὴν ἀρχὴν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων, κατέστησε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν δυσχερῆ. Οὕτως, ἡ ἐπίκλησις αὐτῶν ἐπανήρχετο εἰς τὸ προσκῆνιον μόνον εἰς περιόδους ἐντάσεως τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους κυρίως διὰ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος αὐτῶν, ἀφοῦ τὸ ἐκκλησιολογικὸν βάθος τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συλλειτουργίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων οὐδεμίαν ἐπέτρεπε κατ' οἰκονομίαν παρέκκλισιν.

Βεβαίως, οἱ κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) δέν ἐξήνλησαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν εἰς μόνην τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Ἱερωσύνης τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας Δονατιστῶν, διότι ἡ συνοδικὴ προτάσις δι' ἐποικοδομητικὸν διάλογον ἐπὶ τῶν προκαλεσάντων τὸν «χωρισμόν» αἰτίων ἐμπεριεῖχε τὴν ἐξουσιοδότησιν συζητήσεως καὶ τῶν ἄλλων θεολογικῶν διαφορῶν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐπιθυμητῆς συμφωνίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, τὸ ἐκκλησιολογικὸν βάθος τοῦ ζητήματος τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο συγχρόνως καὶ ὁ πυρὴν τῆς ἰδιαζούσης θεολογικῆς σπουδαιότητος τοῦ προταθέντος διαλόγου, διό καὶ ἡ ὀφειλετικὴ μέριμνα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ ὑπερβῇ ὄχι μόνον τὰ κανονικὰ κριτήρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ γνωστὰς εἰσέτι θεολογικὰς ἀδυναμίας τῶν ἀπεσχισμένων ἐκ τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Οὕτως, ὁ Μ. Βασίλειος, καίτοι δέν ἐδέχετο τὴν ἄκριτον ἐφαρμογὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Βαπτίσματος τῶν «μετανοούντων» αἵρετικῶν (κανόνες Α' καὶ ΜΖ'), ἐν τούτοις εἰς τὴν πρότασιν

αὐτοῦ δι' ἐποικοδομητικόν διάλογον μετά τῶν μετριοπαθῶν ἀρειανοφρόνων, τῶν Πνευματομάχων, προέτεινε ὡς ἐλαχίστην θεολογικὴν βάσιν διὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τὴν μὴ ἀπόρριψιν τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τὴν ἀπόφυγὴν ἀπλῶς τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς «κτίσματος», ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι ὅτι αἱ ἄλλαι θεολογικαὶ ἀδυναμιαὶ αὐτῶν θά θεραπευθοῦν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ: «Μηδὲν τοίνυν πλεον ἐπιζητῶμεν, ἀλλὰ προτεινώμεθα τοῖς βουλομένοις ἡμῖν συνάπτεσθαι ἀδελφοῖς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν. Κἂν ἐκείνη συνθῶνται, ἐπερωτῶμεν καὶ τό μὴ δεῖν λέγεσθαι κτίσμα τό Πνεῦμα τό ἅγιον, μηδέ κοινωνικούς εἶναι αὐτῶν τοὺς λέγοντας. Πέραν δέ τούτων ἀξιῶ μηδὲν ἐπιζητεῖσθαι παρ' ἡμῶν. Πέπεισμα γάρ ὅτι τῇ χρονιωτέρᾳ συνδιαγωγῇ καὶ τῇ ἀφιλονείκῳ συγγυμνασίᾳ καὶ εἴ τι δέοι προστεθῆναι εἰς τράνωσιν, δώσει Κύριος ὁ πάντα συνεργῶν εἰς ἀγαθόν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Ἐπιστ. 113). Ἡ πλήρης συμφωνία τῶν προτάσεων τοῦ Μ. Βασιλείου διὰ τοὺς Πνευματομάχους καὶ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) διὰ τοὺς Δονατιστάς εἶναι ἰδιαζόντως σημαντικὴ, διότι ἐπιβεβαιοῖ ὅτι εἰς περίπτωσιν ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀτονοῦν τὰ αὐστηρά κριτήρια τῆς κανονικῆς παραδόσεως διὰ νά λειτουργήσῃ τό μητρικόν φίλτρον τῆς Ἐκκλησίας.

Οὕτως, ὁ Μ. Βασίλειος ἀποκαλεῖ «ἀδελφούς» τοὺς Πνευματομάχους, ἡ δὲ σύνοδος τῆς Καρθαγένης ἐμμένει εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν «ἀδελφῶν» τοῖς Δονατισταῖς, «ἔτι μὴν καὶ τοῖς μὴ βουλομένοις λέγεσθαι ἀδελφοῖς ἡμῶν» (κανὼν 7B'), διότι ἡ Ἐκκλησία, ὡς Μήτηρ πάντων τῶν χριστιανῶν, οὐδέποτε ἐγκαταλείπει τὰ πλανώμενα τέκνα αὐτῆς, διό καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχεται «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως». Βεβαίως, τό ἀδιάλλακτον πείσμα ὠρισμένων αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐρεθίζει ἐνίοτε αὐταρέσκους ἀλαζονικάς ἢ χαιρεκάκους ἀντιδράσεις ζηλωτικῶν τάσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἰδίᾳ εἰς περιόδους δοκιμασιῶν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος ἐκ τῶν βιαιοτήτων αὐτῶν, ἀλλὰ τόσον ὁ Μ. Βασίλειος, ὅσον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Β. Ἀφρικῆς εἶχον πικρὰν ἐμπειρίαν τοιούτων βιαιοτήτων, ἡ ὁποία δὲν ἐκλόνισε τὴν ὀφειλετικὴν μέριμναν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Εἰδικώτερον, ὁ Μ. Βασίλειος κατεσυκοφαντήθη καὶ ὑπὸ τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν τῆς Καππαδοκίας ὡς κρυπτο-πνευματομάχος ὃχι μόνον διὰ τὰς παλαιότερας πνευματικὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν μετέπειτα ἡγέτην τῶν Πνευματομάχων Εὐστάθιον Σεβαστείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀσαφῆ ὀρολογίαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ζηλωταὶ μοναχοὶ ἐπέμειναν εἰς τὰς συκοφαντίας αὐτῶν κατὰ τοῦ Μ. Βασιλείου, παρὰ τὴν σθεναρὰν ὑπεράσπισιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τόσον τῆς ἀκραιφνοῦς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως, ὅσον καὶ τῆς ὀφειλετικῆς ποιμαντικῆς μερίμνης αὐτοῦ διὰ τὰ πλανώμενα μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος (Ἐπιστ. 58). Αἱ συκοφανταὶ αὐταὶ ἔφθασαν καὶ εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος εἰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς ἐγγράφως καταγγείλαντας κληρικούς καὶ μοναχοὺς ὃχι μόνον ἀπορρίπτει τὰς συκοφαντίας, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει τό πρόσωπον τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκαίων λύσεων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ συμπεριελαμβάνοντο καὶ αἱ ἐπικριτικαὶ ἐπιστολιμαῖαι

προτροπαί πρὸς τὸν πανίσχυρον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας διὰ τὴν παθητικὴν ἢ καὶ ἄκριτον στάσιν αὐτοῦ εἰς τὸ διχάζον τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν Ἀντιοχειανόν σχίσμα (362-398).

Κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου ἐφαρμοζομένη ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία ἔναντι τῶν Πνευματομάχων ἦτο ἀξιέπαινος καὶ ὄχι κατακριτέα, διότι ἐξέφραζε τὸ ὑψηλὸν αἶσθημα τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης αὐτοῦ ἔναντι τῶν ἀποσχισθέντων μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἡ ὁποία δὲν κατενοεῖτο ἢ δὲν ἠρμηνεύετο ὀρθῶς ὑπὸ τῶν ἐπικριτῶν αὐτοῦ κληρικῶν ἢ μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν «προφάσει ζητημάτων ταράττειν τοὺς ἀκεραῖους» (PG 26, 1165). Οὕτω, πρὸς τὸν πρεσβύτερον Παλλάδιον τονίζει μετὰ τῆς δεούσης ἐμφάσεως: «Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν Καισαρείᾳ ἐδήλωσας, ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διανίου, ὡς λυπομένων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ Βασιλείῳ τῷ ἐπισκόπῳ. Σέ μὲν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα, αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα δεδήλωκα, ἵν' ὡς τέκνα ὑπακούωσι πατρὶ καὶ μὴ ἀντιλέγωσιν, οἷς αὐτὸς δοκιμάζει. Εἰ μὲν γάρ ὑποπτος ἦν περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο. Εἰ δὲ τεθαρρήκασι, τεθαρρήκαμεν δὲ καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν, ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ διδάσκων τοὺς δεομένους (=πνευματομάχους), οὐ χρὴ πρὸς τὸν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ συνείδησιν. Ἐξ ὧν γάρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς Διάνιος, μᾶτην φαίνονται λυπούμενοι. Αὐτὸς μὲν γάρ, ὡς τεθάρρηκα, τοῖς ἀσθενοῦσιν (= πνευματομάχοις) ἀσθενῆς γίνεται, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ, οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ἀποβλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ καὶ τὴν οἰκονομίαν, δοξαζέτωσαν τὸν Κύριον τὸν δεδωκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἐκάστη χώρα ἔχει εὐχεται...».(PG 26, 1168- 1169). Σκληρότεροι εἶναι λόγοι τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ Μ. Βασιλείου ζηλωτῶν μοναχῶν τῆς Καππαδοκίας: «Πάνυ δὲ τεθαύμακα τὴν θρασύτητα τῶν τολμώντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ δούλου Βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου, ἐκ γάρ τῆς τοιαύτης φλυαρίας ἐλέγχεσθαι δυνήσονται ὡς οὐδέ τῶν Πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὁμολογίαν...». (PG 26, 1168). Συνεπῶς, ἡ ἄκριτος ἐπικριτικὴ σπουδὴ τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι «μᾶτην φαίνονται λυπούμενοι» διὰ τὴν ὑπὸ τῆς ὑπευθύνου ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ὀφειλετικῶς ἀσκουμένην οἰκονομίαν πρὸς τοὺς ἀπεσχιμένους ἐκ τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, κινδυνεύει πάντοτε νὰ χαρακτηρισθῇ ὄχι μόνον ὡς ἀνεύθυνος φλυαρία, ἀλλὰ καὶ ὡς περιφρόνησις τοῦ ὑποδείγματος τῶν ἐγκρίτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω συνάγεται σαφῶς ὅτι ἡ ἀληθὴς ἔννοια τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συμπροσευχῆς τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν αἰρετικῶν ὑπὸ τοῦ ΜΕ' Ἀποστολικοῦ κανόνος, τοῦ ΛΓ' κανόνος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου καὶ τῶν ἄλλων σχετικῶν ἰ. κανόνων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκφράζει τὴν ὀφειλετικὴν ποιμαντικὴν μέριμναν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἀθεμίτων μεθόδων τῶν αἰρετικῶν εἰς βάρος τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν εἶχε τὴν καταχρηστικῶς ἀποδιδομένην εἰς αὐτοὺς ἔννοιαν τῆς

γενικῆς ἀπαγορεύσεως πάσης συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων, διότι κατά τό γράμμα καί τό πνεῦμα αὐτῶν ἀναφέρονται:

Πρῶτον, εἰς μόνην τήν θεῖαν λειτουργίαν, ἡ ὁποία κατά τόν Δ΄ αἰῶνα ἦτο ἡ αὐτή διά τούς ὀρθοδόξους καί τούς αἰρετικούς καί ἀπετέλει τήν κυρίαν λατρευτικήν ἐκδήλωσιν αὐτῶν εἰς τάς χωριστάς συνάξεις τοῦ διεσπασμένου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος,

Δεύτερον, εἰς μόνην τήν συλλειτουργίαν ἢ συνιεργουργίαν ὀρθοδόξων κληρικῶν μετά αἰρετικῶν κληρικῶν κατά τήν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας, ἡ ὁποία ἀπαγορεύεται διά σοβαροῦς ἐκκλησιολογικούς λόγους,

Τρίτον, εἰς μόνην τήν συμμετοχήν καί πολλῶ μᾶλλον τήν κοινωνίαν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς τελουμένην ὑπό αἰρετικῶν κληρικῶν θεῖαν λειτουργίαν ἢ καί ἀντιστρόφως, ἡ ὁποία ἀπαγορεύονται διά τούς αὐτούς ἐκκλησιολογικούς λόγους,

Τέταρτον, εἰς μόνον τόν συνεκκλησιασμόν αἰρετικῶν εἰς τήν ὀρθόδοξον θεῖαν λειτουργίαν μετά τόν ἀσπασμόν τῆς ἀγάπης, ἥτοι κατά τήν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐκτός ἐάν ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν συνεδέετο πρός τήν ἐκπεφρασμένην διάθεσιν ἐπιστροφῆς εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν κοινωνίαν,

Πέμπτον, εἰς τόν ἐλεύθερον συνεκκλησιασμόν τῶν αἰρετικῶν μετά τῶν ὀρθοδόξων εἰς τό πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας, ἥτοι μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης, κατά τόν τύπον τῆς συμμετοχῆς τῶν κατηγουμένων ἢ τῶν μετανοούντων, ἐπί τῆ ἐλπίδι ἐνθαρρύνσεως ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας,

Ἑκτον, εἰς τήν ἀστασίαστον ἐφαρμογήν τῶν κανονικῶν αὐτῶν κριτηρίων ἐν τῇ διαχρονικῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει διά πᾶσαν πρωτοβουλίαν διαλόγου πρός ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐμπεριεῖχε πάντοτε ὡς ἀνύπνοτον τήν κοινήν προευχήν τῶν ἐκπροσώπων τῶν διαλεγομένων Ἐκκλησιῶν,

Ἑβδομον, εἰς τήν συνεπῆ ἐφαρμογήν τῆς κριτηρίων αὐτῶν καί εἰς τόν σύγχρονον οἰκουμενικόν διάλογον διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν τόσον ὡς πρός τήν αὐστηράν ἀπαγόρευσιν τῆς συλλειτουργίας μετά τῶν ἑτεροδόξων, ὅσον καί ὡς πρός τήν ἀκώλυτον συμμετοχήν εἰς κοινήν προσευχήν ὑπέρ τῆς ἐνότητος ἢ εἰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις τῶν διεξαγουσῶν ἐπίσημον θεολογικόν διάλογον Ἐκκλησιῶν διά τήν ὑποστήριξιν ἢ καί διά τήν ἐνίσχυσιν τῶν προοπτικῶν αὐτοῦ, καί

Ὀγδοον, εἰς τήν προφανῆ ἀντίθεσιν τῶν χρηστικῶν ἢ καταχρηστικῶν ἐρμηνειῶν περί τῆς δῆθεν γενικῆς ἀπαγορεύσεως πάσης κοινῆς προσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων πρός τήν ἀληθῆ ἔννοιαν τόσον τοῦ ἀσαφοῦς γράμματος, ὅσον

καί τοῦ σαφοῦς πνεύματος τῶν προβαλλομένων ἱερῶν κανόνων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἀνέχονται, ἀλλά καί ἐνθαρρύνουν τήν κοινήν προσευχήν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκπεφρασμένης διαθέσεως ἐποικοδομητικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου διὰ τήν ἐνότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Εἶναι λοιπόν προφανές ὅτι ἡ κανονική ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος ἐπεβάλλετο ἐκ τῆς εὐθύνης *συνεποῦς μερίμνης ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας* ἀφ' ἑνός μὲν διότι ἡ συμμετοχή τῶν ἐκτός τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας εὐρισκομένων κατηγουμένων, μετανοούντων, σχισματικῶν καί αἰρετικῶν εἰς τὸ *πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας* καί μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης ἐνεθαρρύνετο πάντοτε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τήν ἐνίσχυσιν τῆς ἐκπεφρασμένης ἢ ἐνδιαθέτου προθέσεως αὐτῶν νά ἐνταχθοῦν εἰς τὸ σῶμα αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ διότι ἡ συμμετοχή τῶν αἰρετικῶν καί εἰς τὸ *δεύτερον τῆς θείας λειτουργίας*, ἦτοι εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐπετρέπετο εἰς περίπτωσιν ἐκδηλώσεως ὑπ' αὐτῶν τῆς ἐπιθυμίας νά ἐπιστρέψουν εἰς τήν κοινωνίαν αὐτῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ προοπτική ὅμως αὐτὴ προβάλλεται σήμερον διὰ τῶν διμερῶν καί τῶν πολυμερῶν θεολογικῶν Διαλόγων μετὰ τῶν ἑτεροδόξων τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς κινήσεως, διό καί ἡ ἀληθὴς ἔννοια τῶν ἱερῶν κανόνων περὶ τῆς συμπροσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων καλύπτει προφανῶς καί τήν *λατρευτικὴν ζωὴν τῶν διαλεγομένων* διὰ τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ κατὰ τὰς ἐπισήμους συναντήσεις τῶν θεολογικῶν ἐπιτροπῶν, ὄχι μόνον διότι εἰς «οὐδὲν βλάπτει», ἀλλά καί διότι διὰ τοῦ *συνεκκλησιασμοῦ εἰς τὴν ὀρθόδοξον θείαν λειτουργίαν* ἐνισχύεται πολλῶ μᾶλλον ὁ πόθος αὐτῶν διὰ τήν συμμετοχὴν καί εἰς τὸ κοινόν Ποτήριον. Οὕτως, ἡ προσχηματικὴ ἀμφισβήτησις τῆς προοπτικῆς αὐτῆς εἶναι ἀντίθετος ὄχι μόνον πρὸς τὸ αὐθεντικόν βούλημα τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀλλά καί πρὸς τὴν σύγχρονον ἀποστολήν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὀφείλει νά διδῆ προθύμως παντὶ τῷ αἰτοῦντι τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως *περὶ τῶν προϋποθέσεων, τῶν κριτηρίων καί τῶν θετικῶν συνεπειῶν* τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος διὰ τὴν λαμπροτέραν ἀκτινοβολίαν τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον.

IV. Τὸ καιρικόν καί τὸ ἐπίκαιρον τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ἡ Ἐκκλησία λοιπόν, ὡς ἡ πηγὴ τῶν ἱ. κανόνων, δέν δύναται νά εἶναι *ὑποκείμενον ἢ ἀντικείμενον* τῶν ἱ. κανόνων, ἀφοῦ πάντες οἱ ἱ. κανόνες ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὰ μέλη αὐτῆς, κληρικούς μοναχοὺς καί λαϊκοὺς, καί ἀποσκοποῦν εἰς τὴν λειτουργικὴν συνοχὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἢ καί διὰ τῆς ἐπιεικοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν κατὰ περίπτωσιν. Πράγματι, παρὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καί τῶν κανόνων τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, ἡ Ἐκκλησία ἐφήρμοσε πάντοτε εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀρμόζουσαν ἐκάστοτε ἀρχὴν τῆς *ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας* εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἐπιστροφῆς αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ἀνεγνώρισε δέ πάντοτε ὡς ἔγκυρον τὸ Βάπτισμα καί κατεγνωσμένων εἰσέτι ὑπὸ Οἰκουμενικῶν συνόδων αἰρετικῶν, οἱ

ὁποῖοι κατέλυνον ὄχι μόνον τό μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας, ἀλλά καί τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας (κανόνες Ζ΄ τῆς Β΄ καί ἸΕ΄ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου), καίτοι οἱ ΜΣΤ΄, ΜΖ΄, ΜΘ΄ Ἀποστολικοὶ κανόνες ἀπέρριπτον ὡς ἀνυπόστατον πᾶν Βάπτισμα τελεσθέν ὑπὸ αἵρετικῶν. Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ πηγή τῶν ἰ. κανόνων, ὄχι μόνον δέν δεσμεύεται ὑπὸ τοῦ γράμματος αὐτῶν, ἀλλά ἔχει καί τὴν ἀπόλυτον αὐθεντίαν νά ἐρμηνεύῃ τό πνεῦμα αὐτῶν κατὰ τὰ αἰτήματα ἢ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας ἐκάστης ἐποχῆς, χωρὶς νά θίγῃ τό κῦρος τῶν ἐρμηνευομένων ἰ. κανόνων.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ ἐκτός τῶν κανονικῶν ὄριων αὐτῆς μορφούμενα ἐκκλησιαστικά σώματα ἠξιολογήθησαν πάντοτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τό μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καί ἐλειτούργησαν πάντοτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τό μυστήριον τῆς θείας *Εὐχαριστίας*, τῶν κατ' ἐξοχὴν δηλαδὴ μυστηρίων τῆς ἐνότητος καί τῆς κοινωνίας τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος πρὸς ἄλληλα καί πρὸς τὴν θείαν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διαβάθμισις τοῦ κύρους τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελουμένου Βαπτίσματος (*ἀνυποστάτου, ἐγκύρου, ἐνεργοῦ*) προσδιώριζε κατὰ κανόνα ὄχι μόνον τὸν *χαρακτηρισμὸν* αὐτῶν κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν (*αἵρεσις, σχίσμα, παρασυναγωγή* κλπ.), ἀλλά καί τὸν *τρόπον* ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν (*ἀναβαπτισμὸς, ἀναμυρισμὸς, λίβελλος πίστεως*). Οὕτω, τό κῦρος τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελουμένου Βαπτίσματος ἀντιμετωπιζέτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ μὲν τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν ἐκ τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος διὰ τῆς αὐστηραῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς *κανονικῆς ἀκριβείας* πρὸς ἀποτροπὴν τῆς παραπλανήσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας (*ἄκυρον ἢ καί ἀνυπόστατον*), ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετωπιζέτο διὰ τῆς ἐπιεικοῦς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς *ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας* πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος (*ὑποστατόν καί ἐγκυρον*).

Εἶναι εὐνόητον ὅτι αἱ δι' ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καί διὰ τῆς μακροαίωνος ἐκκλησιαστικῆς πράξεως κατοχυρωθεῖσαι κανονικαὶ αὐταὶ διακρίσεις ἐπηρέαζον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴν ἔναντι αὐτῶν στάσιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐνδιάμεσον περίοδον, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀνελαμβάνοντο ἢ ἐνεθαρρύνοντο πρωτοβουλία ἢ ἐπαφαί μετὰ πάντων τῶν ἀπεσχισμένων, ἰδίᾳ δέ μετὰ τῶν ἐγγύτερον τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐρισκομένων αἵρετικῶν καί μετὰ τῶν σχισματικῶν. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὐταὶ πρωτοβουλία, καίτοι ἀπέρρεον ἐκ τῆς ὀφειλετικῆς μερίμνης διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἠδύναντο νά προκαλέσουν, ἰδίᾳ εἰς περιόδους ὀξυτάτων θεολογικῶν ἀντιπαραθέσεων, ἀνεπιθυμήτους συγχύσεις μετὰ τῶν πιστῶν ὡς πρὸς τὰ ὄρια τῆς διακρίσεως μετὰ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως καί τῶν αἵρετικῶν παρεκκλίσεων, πολλῶν δέ μᾶλλον ὅταν αἱ πρωτοβουλία αὐταὶ ἐνετάσσοντο εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως, εἰς τὰς ὀξυτάτας ἀρειανικὰς ἐρίδας τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ διάκρισις μετὰ τῆς ὀρθοδοξίας καί τῆς αἵρέσεως κατηγορεῖτο καί διὰ τῆς ἀπλῆς προσθήκης εἰς τὸν ὄρον «*ὁμοούσιος*» τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας ἐνός *ἰῶτα*, ἥτοι διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ὄρου τούτου ὑπὸ τοῦ προσφίλου εἰς

τούς ἀρειανόφρονες ὄρου «ὄμο(ι)ούσιος», ἀλλά τό παρεμβαλλόμενον ἰῶτα συνέχεε πλήρως τήν ὀρθοδοξίαν μετά τῆς ἀρειανικῆς αἰρέσεως. Ὁ κίνδυνος λοιπόν παραπλανήσεως τῶν ἀπλῶν πιστῶν ὑπό τῶν ἀρειανοφρόνων κληρικῶν ἦτο προφανές, διό καί καθίστατο πλέον ἐπιτακτικώτερα ἢ ὑπό τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας *αὐστηρά λειτουργική διάκρισις* τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἀπό τῶν ποικιλωνύμων ἀρειανικῶν ὁμάδων.

Πράγματι, κατά τόν Δ΄ αἰῶνα, ἡ μέν *θεία λειτουργία ἦτο διά πάντας ἢ αὐτή, ἀλλ' οἱ τελεουργοί αὐτῆς ἐνηλλάσσοντο συνήθως*, κατά τήν προτίμησιν δέ τῶν ἀρειανοφρόνων αὐτοκρατόρων ἐπεβάλλοντο εἰς τάς τοπικάς Ἐκκλησίας οἱ ὁμόφρονες αὐτοῖς ἐπίσκοποι ἢ λοιποὶ κληρικοί, καθηρημένοι ἢ μή, ὡς λ.χ. οἱ ὑποστηρικταί τοῦ Ἀρείου ἐπίσκοποι καί ὁ ἴδιος ὁ Ἄρειος. Συνεπῶς, ἢ ὑπό τῆς κανονικῆς παραδόσεως αὐστηρά *ἀπαγόρευσις τῆς συλλειτουργίας τῶν ὀρθοδόξων μετά αἰρετικῶν* ἠθετεῖτο ὄχι μόνον ὑπό τῶν ἀπλῶν πιστῶν, ἀλλά καί ὑπό ὀρθοδόξων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι, ὡς εἶδομεν, ὑπέκυπτον εἰς τάς πιέσεις τῆς φιλοαρειανικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος καί τῶν διοικητικῶν ὀργάνων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ συστηματική λοιπόν προσπάθεια τῶν ἀρειανοφρόνων διά τήν μεταφοράν τῶν συγχύσεων εἰς τήν θεϊάν λειτουργίαν, εἰς τήν ὁποίαν προϋποτίθεται ἡ κοινή ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐξηγεῖ τήν αὐστηρότητα τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καί τῶν κανόνων τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου διά πᾶσαν ἀυθαίρετον παρέκκλισιν τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν καί λαϊκῶν.

Οὕτως, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ ΜΕ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος εἰς τούς ὀρθοδόξους κληρικούς νά «*συνεύχωνται*» μετά αἰρετικῶν ἢ νά ἐπιτρέπουν εἰς αἰρετικούς κληρικούς νά ἐνεργοῦν ἱερατικὴν πρᾶξιν εἰς ὀρθόδοξον προφανῶς ναόν, ἐμπεριεῖχε καί τήν ἀπαγόρευσιν τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν ὑπό ὀρθοδόξων εἰς ναούς αἰρετικῶν, διότι ἡ πολλαπλῆ διάσπασις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος εἰς πολλάς αἰρετικὰς ομάδας διά παραλλήλων ἱεραρχιῶν συνωδεύετο ὑπό τῆς βιαίας καταλήψεως τῶν ἱερῶν ναῶν, διό καί οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Κπόλεως δέν εἶχον ἴδιον ναόν διά τάς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις αὐτῶν κατά τήν μετάβασιν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τήν πόλιν (379). Ἄλλωστε, αἱ πηγαί τοῦ Δ΄ αἰῶνος ἐπιβεβαιοῦν ὅτι οἱ κατέχοντες τούς ἱερούς ναούς τῶν πόλεων αἰρετικοὶ ἐχρησιμοποιοῦν αὐτούς διά τήν ἐπιβολήν εἰς τούς ὀρθοδόξους πιστούς τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, ἐπίεζον δέ διά ποικίλων τρόπων καί τούς ὀρθοδόξους κληρικούς νά συμμετέχουν εἰς τάς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις αὐτῶν, διό καί ὁ ΛΓ΄ κανὼν καί οἱ συναφεῖς πρὸς αὐτόν ΣΓ΄, Θ΄ καί ΛΒ΄ κανόνες τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου ἀπηγόρευσαν τήν συμμετοχὴν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις τῶν αἰρετικῶν διά ποιμαντικούς λόγους. Πράγματι, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος δέν εὔρεν εἰς τήν Κπόλιν ὀρθοδόξους πιστούς συναγομένους εἰς ἴδιαν λειτουργικὴν σύναξιν, ἀλλ' ἡ τέλεσις τῆς αὐτῆς θείας λειτουργίας ὑπό τῶν ὀρθοδόξων καί τῶν αἰρετικῶν καθιστοῦσε ἀσαφῆ ἢ καί ἀδιόρατα τὰ θεολογικά ὄρια τῆς διακρίσεως αὐτῶν.

Ἡ ἐπικέντρωσις λοιπόν τῆς προσηλυτιστικῆς προπαγάνδας τῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας πανισχύρων αἰρετικῶν εἰς τοὺς ἱερούς ναοὺς καὶ τὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις κατέστησαν ἐπιτακτικωτέραν τὴν ἐπικέντρωσιν τῆς *ποιμαντικῆς μερίμνης* εἰς τὴν αἰσθητοτέραν ἀπαξίωσιν τῶν αἰρετικῶν εἰς τὸν ἱερόν ναόν καὶ τὰς ἐν αὐτῷ λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις αὐτῶν ἀφ' ἑνός μὲν διὰ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ κύρους τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελεσθέντος *Βαπτίσματος*, ἀφ' ἑτέρου δέ διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τόσοσιν τῆς *συλλειτουργίας* τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν μετὰ τῶν αἰρετικῶν κληρικῶν, ὅσον καὶ τῆς *συμμετοχῆς* ἢ *συνεκκλησιασμοῦ* τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς τὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν αἰρετικῶν πρὸς πρόληψιν ἢ ἀποτροπὴν τῆς παραπλανήσεως αὐτῶν. Εἶναι ὅμως πολὺ χαρακτηριστικόν ὅτι ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἱερῶν ναῶν ἀπὸ τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὰς αἱρέσεις αὐτῶν αἰρετικούς, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ ἐπιβαλόντος τὴν πίστιν τῆς Νικαίας διατάγματος τοῦ Μ. Θεοδοσίου (380), καὶ ἡ ἀπόδοσις αὐτῶν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἐξουδετέρωσαν πλήρως τὰ ἐρείσματα τῶν ἀρειανοφρόνων. Οὕτω, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἱερῶν ναῶν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τὰ αὐστηρὰ ποιμαντικὰ κριτήρια τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου διὰ τὸ κύρος τοῦ Βαπτίσματος ἢ διὰ τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς αἰρετικούς ὑποκατεστάθησαν διὰ τῶν ἐπιεικῶν κανονικῶν κριτηρίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀποδυναμωθέντων πλέον αἰρετικῶν, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν ἐπιεικῶν κριτηρίων τοῦ κανόνος Ζ' τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381).

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὁ ΜΕ' Ἀποστολικὸς κανὼν καὶ ὁ ΔΓ' κανὼν τῆς Λαοδικείας ἔχουν ἀναλογικὴν μόνον ἀναφορὰν εἰς τὸ σύγχρονον ζήτημα τῶν σχέσεων τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν καὶ μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν «*συλλειτουργίας*», διό καὶ ἐφαρμόζονται σήμερον κατὰ τὸ σαφές πνεῦμα καὶ ὄχι βεβαίως κατὰ τὸ ἀσαφές γράμμα αὐτῶν, διότι οἱ ὡς ἄνω κανόνες:

Πρῶτον, ἀνεφέροντο εἰς ἐπισήμως κατεγνωσμένους ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικούς, ἐνῶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοί, οἱ Παλαιοκαθολικοί, οἱ Ἀγγλικανοί καὶ οἱ Προτεστάντες δὲν ἔχουν καταδικασθῆ ὑπὸ τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ὡς αἰρετικοί, κατὰ προφανῆ ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας καὶ ἐπ' ἐλπίδι ἀποκαταστάσεως τῆς μετ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, διό καὶ εἶναι ἀβάσιμοι οἱ ὑπὸ τινων ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτοὺς χαρακτηρισμοὶ ὡς αἰρετικῶν, ἀφοῦ μόνον ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ χαρακτηρίζη δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως τὰ ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς ὑφιστάμενα χριστιανικά σώματα ὡς αἰρετικά ἢ ὡς σχισματικά.

Δεύτερον, κατεδίκαζον ἀυθαιρέτους μονομερεῖς ἐνεργείας ὠρισμένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων κατὰ παρέκκλισιν ἐκ τῆς κανονικῆς τάξεως καὶ ἄνευ προηγουμένης συνοδικῆς ἐγκρίσεως, ἐνῶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν προητοιμάσθη ἐπὶ πολλάς δεκαετίας καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας πασῶν τῶν Ὄρθοδόξων Ἐκ-

κλησιῶν ὡς ὑπηρετοῦσα τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα αὐτῶν ἐν καιροῖς χαλεποῖς, διό καί ὑπεστηρίχθη ὁμοφώνως ὄχι μόνον ὑπό τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων (1961, 1964, 1968), ἀλλά καί ὑπό τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων (1976, 1982, 1986).

Τρίτον, ἀφεώρων κυρίως εἰς τοὺς ἀδιαλλάκτως ἐμμένοντας εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτῶν αἵρετικούς, οἱ ὅποιοι οὐδεμίαν ἐπεδείκνυον διάθεσιν διαλόγου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἄρσιν τῶν αἰτίων τῆς ἀποκοπῆς αὐτῶν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἐνῶ καταστατική ἀρχὴ τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως εἶναι ἡ δημιουργία τῶν καταλλήλων προϋποθέσεων διὰ τὴν προώθησιν τόσον τοῦ πολυμεροῦς, ὅσον καί τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἐναντίον τῆς ὁποίας στρέφονται κυρίως οἱ ἐπικαλούμενοι προσχηματικῶς ἢ ἀκρίτως τοὺς ὡς ἄνω κανόνας.

Τέταρτον, οἱ αἵρετικοὶ τῶν ὡς ἄνω κανόνων ἔδρον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν καί ὡς ἐπισήμως κατεγνωσμένοι ἦσαν γνωστοὶ τοῖς πᾶσιν, ἐνῶ ἡ χιλιετής περίπου ἀποξένωσις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπεβαρύνθη διὰ τῆς ἀφιλαδέλφου προσηλυτιστικῆς προπαγάνδας τῆς παπικῆς Οὐνίας καὶ τῶν προτεσταντῶν Μισσιοναρίων εἰς τὸ δοκιμαζόμενον σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διό καί ἡ ὑποστήριξις τοῦ ἰσοτίμου καὶ ἐποικοδομητικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου ἔχει ἀνάγκην τῶν διακριτικῶν ἢ καὶ ἐπισήμων ἐπαφῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, καίτοι αὗται ἐνοχλοῦν τοὺς αὐτοκλήτους προστάτας τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος.

Πέμπτον, ἡ Ὁρθοδοξία διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὸ Π.Σ.Ε. καὶ διὰ τῶν ἐπισήμων διμερῶν θεολογικῶν διαλόγων μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν ὄχι μόνον οὐδόλως ἐξημιώθη, ἀλλ' ἀντιθέτως προέβαλε πάντοτε διὰ τῆς ὀφειλομένης συνεπειᾶς καὶ ὑπευθυνότητος τὰ διαχρονικά κριτήρια τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώρισε ἐπισήμως τὸ θεολογικὸν βάθος τῆς πατερικῆς παραδόσεως, τῆς λειτουργικῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ἀσκητικῆς πνευματικότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῶν Διαταγμάτων τῆς Β' Βατικανῆς συνόδου (1962-1965) *Περί Ἐκκλησίας* (Lumen gentium) καὶ *Περί Οἰκουμενισμοῦ* (Unitatis redintegratio).

Ἑκτον, τὰ κοινὰ θεολογικά κείμενα τῶν Διαλόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, τῶν ἀντιχαλκηδονίων Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, τῶν Ἀγγλικανῶν, τῶν Λουθηρανῶν καὶ τῶν Μετερρυθμισμένων προβάλλουν τὰς ἐπὶ τῶν κρίσιμων θεμάτων καθιερωμένας θέσεις τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ σημεῖα διαφωνίας αὐτῆς ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν ἑτεροδόξων, οἱ ὅποιοι ἐνίσχυσαν τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν διὰ τὴν πατερικὴν παράδοσιν καὶ τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν, καί

Ἐβδομον, ἡ συμμετοχή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ὑπῆρξε πολλαπλῶς καὶ ποικιλοτρόπως ἐπωφελῆς διὰ τὴν μεγάλην ἀνά τὸν κόσμον Ὁρθόδοξον Διασποράν, ἡ ὁποία ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ὄχι μόνον διὰ τὴν ἄμεσον ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῶν λατρευτικῶν κέντρων καὶ τῶν ποικίλων πρακτικῶν ἀναγκῶν τῶν νεοσυστάτων ὀρθοδόξων κοινοτήτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προβολὴν τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως εἰς τὰ ἑτερόδοξα περιβάλλοντα, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀρρήκτου συζυγίας τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως πρὸς τὴν λειτουργικὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Οὕτω, διὰ τῆς ὀρθοδόξου Διασπορᾶς κατέστη λαμπρότερα ἢ ἀκτινοβολία τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως καὶ σημαντικωτέρα ἢ συμβολή τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας εἰς τοὺς πολυμερεῖς ἢ διμερεῖς διαλόγους διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, διότι ἡ προσέλευσις τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν θεϊὰν λειτουργίαν τῶν ὀρθοδόξων ἐνοριῶν τῆς περιοχῆς προσέφερον αὐτοῖς αἰσθητοτέραν τὴν εἰκόνα τῆς μυσταγωγικῆς σχέσεως τῆς λειτουργικῆς ἐμπειρίας πρὸς τὴν καθ' ὅλου πνευματικὴν ζωὴν τῶν ὀρθοδόξων.

Συνεπῶς, ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῇ ὀφειλετικῇ μητρικῇ μερίμνῃ αὐτῆς διὰ τὰ ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς ἀπεσχισμένα μέλη, προσεύχεται ἀδιαλείπτως διὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ ἀσκεῖ πᾶσαν συνεπῆ πρὸς τὴν σωτηριώδη ἀποστολὴν αὐτῆς ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν διὰ τὴν διατήρησιν ἀνοικτῆς τῆς ὁδοῦ τοῦ ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου πρὸς διευκόλυνσιν τῆς προσελεύσεως αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν εὐχαριστικὴν Τράπεζαν, εἰς τὴν ὁποίαν τελεσιουργεῖται τὸ ὅλον μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τὸ μητρικὸν φίλτρον ἀγάπης τῆς Ἐκκλησίας διὰ πάντα τὰ μέλη αὐτῆς, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὰ ἀπεσχισμένα ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς, συνδέει τὴν ἀσκήσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν σωτηριολογικὴν ἀποστολὴν αὐτῆς διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δι' ἧς τὰ ἀσθενῆ θεραπεύονται καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦνται, διό καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ταύτῃ δέν χωροῦν ἄκριτοι ἢ ἀλαξονικαὶ ἐπικρίσεις κατὰ τῶν ἑτεροδόξων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν ξένων πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας ἰδιοτελῶν ἢ ἄλλων σκοπιμοτήτων. Οὕτως, ἡ Ἐκκλησία, ὄχι μόνον δέν «μισεῖ» ἢ «περιφρονεῖ» τοὺς ἑτεροδόξους, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον βιοῖ συνεχῶς ὡς τραυματικὴν ἐμπειρίαν εἰς τὴν σάρκα αὐτῆς τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν, διό καὶ, ἀδιαλείπτως προσευχομένη ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, ἀνταποκρίνεται πάντοτε προθύμως εἰς πᾶσαν πρότασιν ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου διὰ τὴν ἐνότητα. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καίτοι καταδικάζει ἀπεριφράστως τὴν χρησιμοποίησιν ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων τῆς θείας λειτουργίας διὰ τὴν παραπλάνησιν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν, ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῶν προαναφερθέντων σχετικῶν κανόνων (Γ', ΙΑ', ΜΕ', ΜΣΤ', ΕΔ' Ἀποστόλων, ΣΤ', Θ', ΛΑ', ΛΒ', ΛΓ' Λαοδικείας, Θ' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας κ.λπ.), ὄχι μόνον δέχεται τὴν παρουσίαν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεϊὰν λειτουργίαν, ἀλλὰ θεωρεῖ καὶ αὐτονόητον τὴν μετ' αὐτῶν κοινὴν προσευχὴν εἰς τὸν διάλογον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.